دیوانی زێوەر

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

زنجیرەی ڕۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

* * *

ناوونیشان:

دەزگای چاپ و بلاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی خانزاد، هەولێر

س. پ. ژمارە: ١

www.araspublisher.com

دیوانی زێوەر

مەحموود زێوەر

کۆی کردۆتەوە و پێشەکی و پەراوێزی بۆ نووسیوە

ناوی کتێب: دیوانی زێوەر
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ٢٢١
ئامادەکردنی: مەحموود زێوەر
دەرهێنانی هونەریی ناوەوە: بەدران ئەحمەد حەبیب
دەرهێنانی هونەریی بەرگ: ئاراس ئەکرەم
خۆشنووسیی بەرگ: خۆشنووس محەمەد زادە
پیت لێدان: ئاراس ئەکرەم
سەرپەرشتیی چاپ: ئاوڕەحمانی حاجی مەحموود
چاپی یەکەم - چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر- ٢٠٠٣
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە ٣١٥ی ساڵی ٢٠٠٣ی دراوەتێ

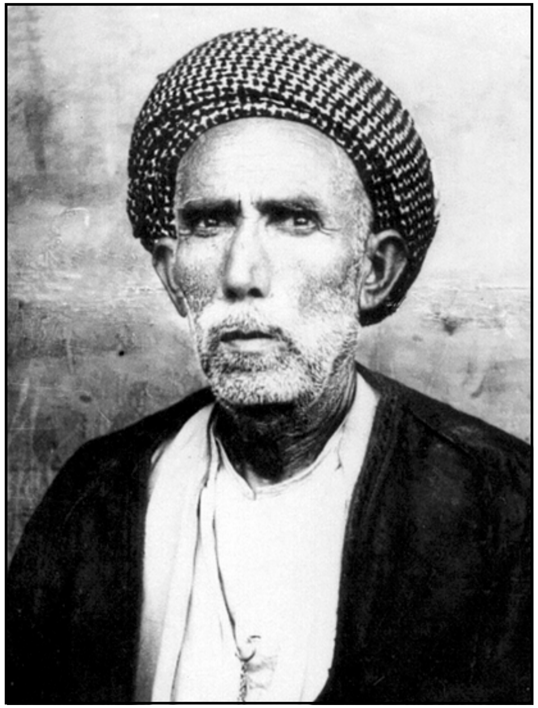

زێوەر

پێشەکی

خوێنەرانی خۆشەویست و بەڕێز: بەشانازییەوە (دیوانی زێوەر)ی باوکمتان پێشکەش ئەکەم کەوا زیاد لە پەنجا ساڵە کۆچی دوایی کردووە و هێشتا دیوانەکەی بەتەواوی چاپ نەکراوە. بەڵام وەنەبێ کەمتەرخەمیمان کردبێ، بەهەر حاڵێک بووبێ و بەگوێرەی ڕۆژ و توانا توانیومانە خوێنەری لێ بێ بەش نەکەین.

لە ساڵەکانی ١٩٥٦ەوە کەوتمە کۆکردنەوەی زۆری ئەو هەڵبەستانەی کە لای خۆمان نەبوون. چونکە سەرجەمی شیعرەکانی ژیانی خۆی لە سەردەمی (دەربەدەری)یەکەیدا فەوتاوە یا سووتاوە ئەوە هەموو لێی بێ بەش بووین، بەڵام هەوڵی دڵسۆزانەی پیاوچاکان و کۆکردنەوەیان و پاراستنیان زۆر جێی ڕێز و سوپاس و شانازییە بۆمان. لەوانە مامۆستای خوالێخۆشبوو (نەجمەدین مەلا) کە کەشکۆڵێکی تایبەتی بەشیعرەکانی (زێوەر)ی لابوو زۆر جار دوای ئەرکی دەرس وتنەوەی قوتابییانی شەوێ سەرم لێ ئەدا و هانم ئەدا کە نوسخەیەکم بۆ بنووسێتەوە تا بتوانین چاپی بکەین. ئەویش دەستی نەنا بەڕوومەوە و ئەرکی نووسینەوەی گرتە ئەستۆ، هەرچەندە لە نووسینەوە و گواستنەوەی شیعرەکاندا دەستکاری کردبوو بەپێی ڕاوبۆچوونی تایبەتی خۆی پەراوێزی بۆ نووسیبوون کە لەمەشدا کەوتبووە هەڵەوە و خوێنەری دوای خۆشی پشت بەو سەرچاوەیە کەوتبوونە هەڵەوە، و چەند هەڵبەستێکی بەختیار زێوەری بەهی زێوەر دانا بوو لەوانە (باسی دونیا) و (هەڵهێنانی مەتەڵ)ی گۆڤاری بانگی کوردستان و گۆڕینی هەڵبەستی (فەلەستین) بە (وڵاتم) داڕشتبووەوە بەم جۆرەش بەڕێز (کاکە حەمەی حاجی عارف)، خاوەنی (کتێبخانەی زێوەر) ئەرکی چاپکردنی گرتە ئەستۆی و ناردی بۆ لای بەڕێز خوالێخۆشبوو مامۆستا (عەلائەدین سەجادی) و لە ساڵی ١٩٥٧دا لە چاپخانەی مەعاریفی بەغداد بەچاپکراوی بەشێکی بەناوی (سۆزی نیشتمان)ەوە بڵاوبووەوە و کەوتە دەست خوێنەران.

بەشە چاپ نەکراوە دەستنووسەکەی گەڕایەوە بۆ من و لای خۆم پاراستم، لەم دواییەدا کە نرخ و بایەخ لە جاران زیاتر درا بەئەدەب و شیعر و نووسین، زۆر کەس داوای چاپکردنی تەواوی دیوانەکەیان ئەکرد. بۆ ئەم مەبەستەش لەگەڵ مامۆستای بەڕێز خوالێخۆشبوو (جەمال محەمەد محەمەد ئەمین)دا یەک کەوتین کە سەرجەمی هەموو شیعرەکانی کۆبکاتەوە و بینووسێتەوە و ئامادەی چاپی بکا و بمداتێ دوای پیاچوونەوەی و ڕازیبوونم لە چاپی بدەم.

مامۆستا جەمال لەسەر ئەرکی مامۆستایەتی خۆیەوە پیاوانە کارەکەی سازدا و بردی ڕەقابەشی کرد و ئینجا هێنایەوە کە چاپی بکەین بەڵام دوای پیاچوونەوە ئەمیش کەوتبووە ئەو هەڵانەوە کە مامۆستا نەجمەدین مەلا پیا ڕۆییبوو. چ لە گواستنەوەی شیعرەکان و چ لە پەراوێزەکاندا کە لە سۆزی نیشتماندا نووسرابوونەوە و دەقاودەق وەک خۆی بەبێ گۆڕان گواستبوویەوە و دەستنووسەکەی خۆی وە خۆیشی کەوتبووە چەند هەڵەیەکی ترەوە لەبەر نەبوونی سەرچاوە و یەکباڵی ئیشەکەی و دووریشی لە شارەوە کە مامۆستای ناوەندی بوو لە چوارتا و ئەگەر بهاتایە کتێبەکە بەم جۆرە چاپ بکرایە و دەست خوێندەواران

بکەوتایە ئەبووینە مایەی گلەیی و ناڕەزایی ئەدەب دۆستان و ئێوەی بەڕێز. لەبەر ئەوە ڕازی نەبووم و ناچار ڕووم لێنا کەوا دەست هەڵگرێ لە کارەکەی و ئەو دەستنووس و سەرچاوانەی خۆمانمان بداتەوە دەست کە دابوومانێ و دیوانە ئامادەکراوەکەی خۆیشی بۆ خۆیم گێڕایەوە و مافی چاپکردنی ئەدەمێ دوای چاپکردنی ئەم دیوانە چاپی بکاتەوە بەو دیراسەت و پێشەکییەی کە خۆی بۆی نووسیوە. بەم کارە مامۆستا جەمال ڕازی بوو و خۆشحاڵی خۆی دەربڕی و زۆر سوپاسی ئەکەین.

بێگومان کارێکی وا بەتاکە کەسێک ناکرێ، ناچار ڕووم لە بەڕێزان (پرۆفیسۆر د. عیزەدین و مامۆستا ئەحمەد محەمەد)، ئەمینداری گشتی کتێبخانەی ئەوقافی سلێمانی نا کە ئەم ئەرکە جێبەجێ بکەن بۆ نووسینەوە و پیاچوونەوە و پەراوێز بۆ نووسین و ڕاستکردنەوەی دیوانێکی ڕێکوپێک بۆ شیعرەکانی (زێوەر) بەپێی ئەو دەستنووس و سەرچاوانەی لەبەر دەستیان هەن بەتایبەت مامۆستا مەحموود بەهۆی کتێبخانەی ئەوقافەوە. جگە لە کەشکۆڵێکی مامۆستای بەڕێز (حەمە عەلی قەرەداغی) کە بۆی ناردین خۆیشی زۆری ئەو شیعرانەشی لە گۆڤاری (بەیان)دا بڵاوکردبۆوە.

بەڵام بۆ ئێمە سەرچاوە بۆ ڕاستکردنەوە و ساغکردنەوەی چەند شیعرێک کە لە هەندێ سەرچاوەدا هەڵەی تێ کەوتبوو لە گواستنەوەدا. ئەمەش بووە هۆی دەوڵەمەندکردنی دیوانەکە و زۆر سوپاسی مامۆستا حەمە عەلی ئەکەین. چونکە زۆری ئەو هەڵبەستانە لای ئێمە لە گۆڤارە کوردییەکانا بەرچاو نەکەوتبوون. بەمانە کارەکە بەرەو هەنگاوێکی پێشتر ڕووی نا.

بۆ ئەوەی دیوانەکە سەرجەمی هەموو شیعرەکانی بێ لە چاپکراوەکانی کاتی ژیانی شاعیر خۆیدا (دەستە گوڵی لاوان) و (چیرۆکی خێوی ناو مزگەوت و سۆفی کەریمی چەرچی)یشمان لەگەڵا دانان بۆ چاپکردنەوە. لەبەر دوو هۆ: یەکەم: بۆ ئەوەی خوێنەر لە ڕۆڵی شیعری زێوەر نەپچڕێ. دووەم: ئەو خوێنەرانەی ئێستەش کە دەستیان نەکەوتووە لێیان بێ بەش نەبن.

ئەمە کورتەیەکی سەر گوزشتەی چۆنییەتی چاپکردنی ئەم دیوانەیە.

بەڵام چەند ڕایەک دەربارەی زێوەری باوک لە دوو خاڵدا دەرئەبڕم:

یەکەم: زێوەر بەڕابەر و ڕێچکە شکێنی قەڵاچۆکردن و نەهێشتنی نەخوێندەواری دائەنێم لە کوردستاندا چونکە بەر لەو و تا سەردەمی ژیانی ئەویش کەس ئەو بۆچوون و ئەرکە پیرۆزەی نەبووە و نەی گرتۆتە ئەستۆی خۆی.

فەرموون ئەوەتا مامۆستا (جەمال بابان) لە یاداشتی منداڵیدا بۆمان ئەگێڕێتەوە کە باوکی مودیری ناحیەی سروچک (بەرزنجە) بووە و (زێوەر)یش ئەو دەمە مامۆستای قوتابخانە بووە، چۆن هانی خەڵکەکەی داوە دوای تەواوکردنی کار و فرمانی ڕۆژانە یان شەو بێن پێیان بخوێنێ.

دووەم: زێوەر بەڕابەری ئەدەبی منداڵ دائەنێم کە بیرەکەی لە خۆیەوە سەری هەڵداوە، بۆ گۆرانی و سروودی کوردی، بەڵگەشم پێشەکییەکەی نامیلکەی (دەستەگوڵی لاوان)ە کە بەقەڵەمی نووسیویە.

خوێنەری بەڕێز، هیچ دیوانێک و نووسراوێک خاڵی نابێ لە کەموکوڕی تەنانەت دوای چاپیش،

لەوانەیە هێشتا زۆر شیعری تری زێوەر مابێ کە ئێمە دەستمان نەکەوتبێ ئەگەر لە دڵسۆزانەوە شتی ترمان زۆر پێ گەیشت بەڵێن بێ لە چاپێکی تردا و لەگەڵ ڕاستکردنەوەی هەڵەکاندا جارێکی تر بەشێوەیەکی قەشەنگتر چاپی بکەینەوە.

سوپاس و ڕێزم بۆ ئەو دۆست و ئەدەب دۆستانەی کە کەشکۆڵی تایبەتی خۆیان یان چەند نموونەی شیعریان بۆ ناردووین کە بەراوردمان کرد هەموو یەک سەرچاوە ئەگرنەوە کە ئەویش مامۆستا (نەجمەدین مەلایە) لەوانەش بەڕێز کاک ئەحمەد و حەمکولی قەسساب.

مەحموود زێوەر

زێوەر

١٨٧٥-١٩٤٨

زێوەر ناوی عەبدوڵڵای کوڕی محەمەدی ئەفەندی مەلا ڕەسوڵی بەبنەچە پشدەرییە و لەساڵی ١٨٧٥ی زایینی بەرامبەر ١٢٩١ی کۆچی لە شاری سلێمانی لە گەڕەکی کانیسکان هاتۆتە دونیاوە. وەک خۆی بۆمان ئەگێڕێتەوە لە ڕۆژنامەی ژین ژمارە ٦١٨ شوباتی ١٩٤١ نووسیویە:

«ئەو ڕۆژەی ناردمیانە قوتابخانە تەصادوفی نەورۆزی کورد، مامۆستاکەم وەرەقەیەکی (نەورۆزنامە)شی دا بەمن پارەی بۆ بەرم. منداڵان لە هەموو لایەکەوە هەڵ ئەپەڕین و نەورۆزنامەیان ئەخوێندەوە منیش سەیرم ئەکردن نەم ئەزانی بیخوێنمەوە، کە هاتمەوەماڵەوە دەستم کرد بەگریان، باوکم وتی بۆچی ئەگری. ئەوە پارە بۆ مامۆستا ئەوەش بۆ خەرجی خۆت. وتم بۆ پارە ناگریم. ڕەفیقەکانم هەموو ئەم کاغەزە ئەخوێننەوە و من هیچ نازانم، وتی ڕۆڵە عاجز مەبە من فێرت ئەکەم، میقدارێک خەریک بوو شیعرێ فێر بووم (نوروز شد نوروز شد) ئەنجا وامزانی میرزا شەفیعم...»

دوایی لە حەوت ساڵانە خرایە حوجرەی مەلا سەعید (خواجە ئەفەندی) بۆ بەر خوێندن. قورئان و ناگەهان و گوڵستان ئەخوێنێ، بەدەم فارسی خوێندنەوە دەست ئەکا بە (نصاب صبیان) و ئەچێتە فەقێیەتی، لە پێشا هەر لە سلێمانی، بەڵام لەم ماوەیەدا فارسییەکەی لای خواجە ئەفەندی هەر ئەخوێند، لە پاشا ئەچێ بۆ مەریوان و بانە و لەوێوە بۆ موکریان و ساباڵاخ و بەسەر ڕەواندزدا ئەگەڕێتەوە بۆ هەولێر و کەرکووک و دێتەوە بۆ سلێمانی لە مزگەوتی (بن تەبەق) مزگەوتی عیرفان دەرزی عیلمی عەروز و قافیە لە لای عیرفان ئەفەندی ئەخوێنێ و ئەبێ بەموستەعیدێکی باش.

زەمانی زەمانی تورک و چوونە ئەستەموول باو بووە، ئەمیش هەوای ئەو چوونەی ئەکەوێتە سەر، لە ساڵی ١٣١٧ی ڕۆمیدا ملی ڕێ ئەگرێ و ئەچێ بۆ ئەستەموول، لەوێ لە لایەکەوە لەگەڵ (عالم و ئەدیبە)کانا هەڵسوکەوتی کردووە، لەلایەکیشەوە هەموو دەمێ تێکەڵاوی لەگەڵ ئەو پیاوە کوردانەدا کە لەوێ ئیش بەدەست بوون کردووە. چوار ساڵێک بۆ خوێندن و زیادکردنی زانیاری دنیا و دیدەیی لە ئەستەموول ئەمێنێتەوە لە پاشا هاتۆتەوە بۆ سلێمانی.

لە مارتی ١٣٢٤ی ڕۆمی و دوای تاقیکردنەوە کراوە بەمامۆستای قەواعیدی زمانی تورکی لە ڕوشدیەی عەسکەری بەمووچەی ٤٠٠ قروش، تا هەڵگیراوە.

لە مارتی ١٣٣٠ کە قوتابخانەکە گۆڕا بەمەعاریفی عوموومی و ناونرا (نەشویفەیە) دامەزرا بەوەکیلی مامۆستای یەکەم بەمووچەی ٥٠٠ قروش کە پێیان ئەوت (باش معلم) و مایەوە بەمامۆستا هەتا ئیخلالی ئینگلیزی و لە کانوونی یەکەمی ٩١٨ کرا بە (باشکاتب تەحریرات) بەمووچەی ١٦٠ ڕوپیە.

کە ئینقلاب ڕووی دا لە شارا بێ ئیشوکار مایەوە تا لە ١٩ شوباتی ٩٢١ دا بەمامۆستا دامەزرا لە (نموونەی سەعادەت) بەمووچەی ١١٠ ڕوپیە و لە شوباتی ٩٢٢ دا مووچەکەی زیاد کرا بوو بە ١٢٠

ڕوپیە تا چۆڵکردنی شاری سلێمانی بەهۆی ڕووداوی سیاسییەوە. لە مارتی ١٩٢٥دا سەرلەنوێ بەمامۆستای یەکەم دانرا لە قوتابخانەی سلێمانی یەکەم بە ١٣٠ ڕوپیە لە پاشا مووچەکەی کەم کرایەوە بۆ ١٢٠ ڕوپیە بەهۆی باری ئابووری وڵاتەوە و گوێزراشەوە بۆ قوتابخانەی سلێمانی دووەم و مایەوە تا ساڵی ١٩٣٠ لەوەدوا گوێزرایەوە بۆ ناحیەی بەرزنجە و بەمامۆستایەتی مایەوە وەکو سزایەک و دوور خستنەوەیەک بۆ دابڕان لە کۆمەڵ و ڕۆشنبیران و بێ ئاگا بوون لە ڕووداوی سەردەمی خۆی تا ساڵی ١٩٣٨ و لەوێشەوە بۆ بیارە و لە دواییشدا لەسەر کار لابرا بەمانگانەی (٣,٨٣٢) دینار و هەشت سەد و سی و دوو فلس. کە هی ماوەی خزمەتی کۆنی بوو.

زێوەر لە گوزەراندا زۆر ئامادە نەبوو، بەمووچەیەکی کەمی خانەنشینی شاهانە و سەر بەرزانە ڕای ئەبوارد ئەوەتا لە نامەکەیدا کاتێ نامیلکەی چیرۆکی خێوی ناو مزگەوت و سۆفی کەریمی چەرچی پێشکەش بەحەسەن بەگی جاف (حەسەن فەهمی) ئەکات تێیدا نووسیوویە: «ئەم ڕجای خوصووصییەم لە خزمەتدا ئەوەندەیە نەعەریضەکەم بەعەریضەی طەلەب بناسە و نەکتێبەکە لە ضمنی هیچ مەطلەبێکا تەقدیم نەکراوە بەئومێدی هیچ جائزە و موکافەئات نەنێرراوە. ڕجا ئەکەم کە ئەویش هەر بەمحەبەت و یادگاری قوبووڵی بفەرموون. بێخود کە تەشریفی لە خزمەتدایە ئەزانێ شارەزایە تا عومرم گەیشتۆتە ئەم وەقتە شیعر فرۆشیم نەکردووە و ئێوەش هەروای بزانن بەگم.» ئینجا لێرەوە با ئەوە بڵێین کە کەسێک خۆی بڵێ شیعر فرۆشیم نەکردووە ئایا ویژدان ئەفرۆشێ؟؟ ستایش و پیا هەڵدان بۆ پلە و پایە و پارە ئەکات؟؟؟

نە ء هەرگیز نە ء، زێوەر هەرچەندە خێزان باریش بوو نەفسێکی زۆر بەرز و شاهانەی بووە، دەروێش مەشرەب و ڕەوەند و خواپەرست و دیانەت ڕاگیربووە وە هەر ئەوەش بووە بەوەی جێی متمانەی بنەماڵەی شێخی نەمر بێ ئەوە بوو شێخ ڕەؤوفی کوڕی لە خوێندنا دواکەوت و ئەویش کەسێک کە جێی بڕوا و متمانەی شێخی نەمر بێت (زێوەر)ە و هانای بۆ دێنێت تا نامەیەک بۆ شێخ بنێرێت و باسی هەوڵ و کۆشش و بەردەوامی ڕەؤوفی تیا بکات. بەو نامە شیرین و ئەدەبییە بەرامبەر سەردار و مەلیک و حوکمداری کوردستان نامەیەکی جوان و قەشەنگ و ڕەنگین ئەڕازێنێتەوە و بۆی ئەنێرێ کە دەقەکەی لە بەشی ستایش و پیاهەڵدان ئەخوێنیتەوە ئەمەش ئەوە ئەگەیەنێ کە شێخ زۆری خۆش ویستووە و ڕێزی تایبەتی بۆ داناوە و ئەمیش جێی لە دڵی شێخی نەمردا کردۆتەوە. ئیدی چۆن زێوەر هیچی بۆ شێخ نەنووسیوە و نەوتووە؟

زێوەر چۆن شاعیرانی پێش سەردەمی خۆی لە تورک و فارس و کوردەکان کاریگەرییان هەبووە لە سەری و ڕێباز و ڕێوشوێنی زۆریان بەشیعرەکانیەوە دیارە، هەروەها ئەمیش کاریگەری تەواوی هەبووە لەسەر شاعیرانی هاوچەرخی خۆی، وەکو مامۆستایانی خوالێخۆشبوو عەلائەدین سەجادی و ڕەفیق حیلمی و عەلی باپیر و شێخ نوری شێخ ساڵح و عەلی عارف ئاغا شاری ئەخۆڵ و بێکەس و بەختیار زێوەر و زۆری تریش، لەسەر هەمووشیانەوە پیرەمێردی نەمر.

بێینە سەر پەراوێز و شیعرەکانی، ئەوە بوو لە سەرەتاکەدا بەکەمی ئاماژەم بۆ ئەوە کرد کە نەجمەدین

مەلا زۆر پەراوێزی بەهەڵە و ڕا و بۆچوونی خۆی داناوە بۆ شیعرەکان و خوێنەریشی خستۆتە هەڵەوە. ئەوەتا لە هەڵبەستی ئاسایشەکەیدا:

حەمدوللا وا لە دەوری باغی دێ سەنگەر نەما

ئەشقیا شەق بوو شەق پێنج تیر و ماو و زەرنەما

هەر بەختەتی خۆی جۆرە پەراوێزێکی تری بۆ ئەم هەڵبەستە نووسیوە کە زۆر جیاوازی هەیە لەوەی پێشتری. ئینجا لەبەر ئەوەی جیهانی شیعری زێوەر زۆر فراوانە و دابەش ئەکرێت بەسەر حکوومەتدا کە یەک لە دوای یەک هاتووە، دەوری عوسمانی، ئیحتیلالی بریطانیا، حکوومەتی کوردیی شێخی نەمر و دەوڵەتی عێراق کە لەم هەر چوار بوارەدا ڕۆڵی شیعری خۆی دیوە بەسەرکەوتوویی ئینجا بەڕای من کەسێک شارەزایی تەواوی ئەو سەردەمە مێژووییەی نەبێ بۆی نییە پەلامار بدات و بەپێی ڕاوبۆچوونی ئیمڕۆ شیعرەکان هەڵسەنگێنێ و بیانداتە بەر تانە و تەشەر.

زێوەر بەرهەمی زۆرە لەمانە کە لە سەردەمی ژیانی خۆیدا چاپ کراون.

١- ژیانی پێغەمبەران.

٢- دەستەگوڵی لاوان.

٣- چیرۆکی خێوی ناو مزگەوت.

٤- داستانی (سوزناک کربلا) شیعرە بەفارسی لە چاپ دراوە ١٩٨٨.

٥- چیرۆکی حکوومەتێکی خەیاڵ و بەشێک لە کتێبی (من عمان الی العمادیة) کە ئەوەیان وەرگێڕانە و لە ساڵی ١٩٩٩ لە دەزگای خاک و بنکەی ئەدەبی گەلاوێژ دووجار چاپ کراوە.

٦- سۆزی نیشتمان، بەشێکی کەمی دیوانی شیعری ساڵی ١٩٥٧ چاپ کراوە.

٧- (فەرهەنگی زێوەر) دەستنووسە و ئامادەیە بۆ چاپ، بریتییە لە ٢٣ هەزار وشەی عەرەبی وەرگێڕاوەتە سەر زبانی کوردی و من خستوومەتە سەر شێوە ئیملای تازە.

٨- وەرگێڕانی کتێبی (الزنبقة البیضاء) کە هی نووسەرێکی ڕووسی بوو بەناوی (گریگوري بتروف) بەداخەوە کەوتە لای ئامینەخانی خوشکم و نەگەڕایەوە دیارە فەوتاوە.

٩- (دیوانی زێوەر) ئەمەی ئێستە لەبەر دەستایە و ئومێدەوارم کەموکوڕی نەبێ.

ماوەتە سەر ئەوەی کە بڵێین مامۆستا محەمەد مستەفا فاضل نامەی ماجستێری لەسەر (زێوەر و ژیان و بەرهەمەکانی) لە زانکۆی سەلاحەدین بەسەرکەوتوویی وەرگرتووە. پیرۆزبایی لێ ئەکەین. زێوەر لە ژیانی خێزانیدا دوو ژنی هێناوە، یەکەمیان کچی خاڵی بووە ناوی ڕەعنا خانی کچی حاجی حەسەنی سەلیم ئاغای جوامێر ئاغای پشدەری بووە کە ئەکاتە خوشکی فایق (بەختیار) و دوو کچی (زوهرە و حلاو)ی لێ بووە و ژنی دووەمی (شەمسە)ی کچی حەمە سووری مەلا قادر بووە کە ئەویش بەخزمایەتی لە دایکی شەمسە خانەوە ئەگاتەوە بەزێوەر و لە میش سێ کچ (جەمیلە و ئامینە و شایستە) و دوو کوڕ

(مەحموود و حەسەن)ی لێ بووە.

زێوەر لە گوزەراندا زۆر ئامادە نەبوو، مانگانەیەکی کەمی تەقاویتی هەبوو کە لەم دواییەدا بەوە ڕای ئەبوارد هەرچەند خێزانێکی زۆری هەبوو نەفسێکی زۆر بەرزی شاهانەی بووە، دەروێش مەشرەب و ڕەوەند و خواپەرست و دیانەت ڕاگیر بوو، لە خواردنەوە بەدوور بوو حەزی بەجگەرەکردووە، لەم دەوری دواییەدا تا بەنەخۆشی نەگلا بوو زیاتر وەقتی لەگەڵ ئەدیب و شاعیرەکاندا بەباسی لێکۆڵینەوەی (شیعر و ئەدەب) ڕائەبوارد بەتایبەت لەگەڵ مامۆستا مەلا سەعید ئەفەندی کابان دا کە بەڕاستی وەک دوو برا و دوو ئازیز و خۆشەویست هەر شەو لە یەک دانەبڕان و مزگەوتی عیرفان (بن تەبەق)یان کردبووە جێ نزرگە و دانیشتن لەگەڵ ئەمیشا مامۆستا مەلا ئەحمەدی حاجی مەلا ڕەسووڵیش هەردەم لەگەڵیان بوو، زۆر حەزی بەدامە و شەترنج و سەیران و دیمەنە دڵڕەفێنەکانی کوردستان بووە.

مامۆستا بەهجەت سەعید کابان ئەگێڕێتەوە:

لە هاوینی ساڵی ١٩٤٧ لە خولێکی تایبەتدا کە بۆ قوتابییانی قوتابخانە سەرەتاییەکان کرابووەوە چەند مامۆستایەک وانەیان تیا ئەوتەوە یەکێک لەوانە خوالێخۆشبوو مامۆستا فائق بێکەس بوو، ڕۆژێکیان لێم پرسی مامۆستا جوانترین و بەهێزترین شیعر بەلای بەڕێزتانەوە چییە؟ فەرمووی ئەم هۆنراوەیەی مامۆستا (زێوەر)ە کە ئەڵێت:

گەرچی ئەرزی هێند بڵندی وەختە لای من بچیتە عەرش
واسیتەی سەربەرزی بۆ ئیجرای ئایینی منی

ئەمە بەشێکە لە هەڵبەستی سروودی (ئەی وەتەن چەند خۆشەویستی) عەلی باپیر ئاغای شاعیر بێجگە لەوە لە کتێبی (گوڵ دەستەی شوعەرای هاوعەسرم)دا بەشێکی تایبەتی بۆ زێوەر داناوە لێرەشدا بەم چوارینە زێوەر هەڵ ئەسەنگێنێ:

زێوەر لە کوردی یا زۆر تەبعی تەڕ و ڕەوانە
بێخود لە فارسی دا هوشیار و نوکتە زانە
نوری موقەللیدە بێ ڕاوکە شیعری نایە
شوکری بەڕاستی ئەیڵێم ئوستادی شاعیرانە

عەلی باپیر ئاغا گێڕابوویەوە کە کاتی خۆی ئەم شیعرەی وتووە. حەمدی زانیویەتی شەش مانگ قسەی لەگەڵا نەکردووە.

عەلائەدین سەجادی لە بەرگی یەکەمی چاپی یەکەمی مێژووی ئەدەبی کوردیدا بەشێکی تایبەتی بۆ زێوەر تەرخان کردووە.

ڕەفیق حیلمی لە شیعر و ئەدەبیاتی کوردی بەرگی دووەمدا بەشانازییەوە باس لە زێوەر ئەکات.

بەڕێز صدیق بۆرەکەیی لە کتێبە بەنرخەکەیدا کە باس لە ئەدەب و مێژووی ئەدەب ئەکا بەشێکی زۆری

بۆ زێوەر تەرخان کردووە لەمانە زۆر و زۆر باسکراون لە گۆڤار و ڕۆژنامە و ئێستگە و کەناڵەکانی تەلەڤزیۆنەوە، ئەمە کارێکی وای کردووە کەسانێک شانازی بە (زێوەر)ەوە بکەن و بیکەن بەنازناوی خۆیان و دەست لە ناوی باوک هەڵگرن و بیسڕنەوە. لەم ئاخرەشدا و لە پیری و لاوازی لەگەڵ نەخۆشیدا بوون بەدەستەبرا تا لە ڕۆژی ١٩٤٨/١١/١٠ هەر لە شاری سلێمانی و لە گەڕەکی (شێخان)ەکانی ئاسکان، شەقامی کاک ئەحمەدی شێخی ئێستە، تەنیشت مزگەوتی عیرفان (بن تەبەق) لە تەمەنی ٧٣ ساڵیدا دڵە گەورەکەی لە لێدان کەوت و گیانی پاکی بەرەو ئاسمانی بەرین ڕێی گرتەبەر و تەرمەکەشی بەرەو گردی گوڵان (جۆگە) بەڕێ کەوت، وەک دێتەوە بیرم و بیستمان لە کاتی هەڵگرتنی تەرمەکەی مقۆ مقۆ و مشتومڕ پەیدا بوو لەنێوان لایەنەکاندا هەر کەسە خۆی بەخاوەنی ئەزانی بەڵام لە پاشا کێشەکە چارەکرا و بەشێوەیەکی ڕەسمی و نیزامی بەرەو گۆڕستان بەڕێ کرا و خەڵکێکی زۆر لەگەڵ تەرمەکەدا بوون و قوتابییان بەڕێز و بەسروودی تایبەتی ماتەمینییەوە ئەم چەند دێرانەیان ئەوتەوە کە لە هەڵبەستی مامۆستا ا.ب هەوری بوو:

کۆستی سەختی جەرگ بڕا
بەرگی ماتەم بۆ گشت بڕا
ئەمڕۆ فەرزە چونکە زێوەر
لە باخی ژین وا چووە دەر
ئەو (زێوەر)ەی گشت ژیانی
کاتی پیری و گەنجی و جوانی
سەرفی ڕێگای مەعاریف کرد
نامرێ کەسێ بەڕووی سوور مرد

ئەم چەند دێرەم لە کاک کەمال قادر شارباژێڕییەوە دەست کەوت کە خۆی یەکێک بووە لەو قوتابییانەی بەڕێز ئەم سروودەیان خوێندوەتەوە بەئاوازێکی تایبەتی کە گەیشتنە سەر قەبران و ئینجا مامۆستا عەبدولمەجید حەسەن، مودیری مەعاریفی ئەوسا و بەعەرەبی وتارێکی جوان پێشکەش ئەکات و، زێوەر بەباشی ئەنرخێنێ وەک مامۆستا بەهجەت سەعید کابان بۆمان ئەگێڕێتەوە: «لە کاتی بەخاک سپاردنی خوالێخۆشبوو مامۆستا (زێوەر)دا لە گردی جۆگە خوالێخۆشبوو (پیرەمێرد) لەسەر گۆڕەکەی وەستا و وتی: زێوەر بەبیرتە لەگەڵ مەلا سەعید ئەفەندی کاباندا لە کاتێکدا دەرستان بەقوتابییەکان ئەوت تەیارەکانی ئینگلیز بۆردوومانی سلەیمانییان ئەکرد؟».

بەم جۆرە پەردە بەسەر تەمەنی شاعیرێکی پڕ ئەزموونی پەروەردەیی و کوردایەتیدا دادرایەوە وەک خۆی لە پێشەکی دەستەگوڵی لاوان و چیرۆکی خێوی ناو مزگەوت و سۆفی کەریمی چەرچی دا هەندێ شت ئەڵێت نموونەی خۆبەختکردن بوون وەک خاوەن قەڵەم و هەڵوێست. زێوەر ئەدەبی بەقەڵەم نووسیوە

بەکردەوەش سەلماندوێتی بەرهەمەکانی و نووسینەکانی بەڵگەی هەموو بۆچوونێکن، نازانم چۆن لە چاکە و پیاوەتی و هەوڵ و کۆششی بەڕێز دکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسول دەرچم کە زۆر زۆر بەپەرۆشی زۆر کاتم لێ گرت و وەڕسم کرد و وەڕس نەبوو هەر بەردەوام بوو بۆ هێنانەدی ئەم دیوانە، بەداخەوە نازانم باسە بەنرخ و سوودەکەی کە بەڕاستی دیراسەتێک بوو بۆ ئەو چینە تازەیە کوێ کەوت و ڕۆشنایی نەدی کە هەر من ئەزانم چ شەونخوونی و هەوڵی تیاداوە، زۆر سوپاسی ئەکەم و زۆر قەرزاریم، هەروەها برای بەڕێز و گەورە و خۆشەویستم کاکە محەمەدی مەلا کەریم کە هەر خوا بۆ خۆی ئەزانێ چ هەوڵێک و پەرۆشی نیشان داوە بەرامبەر بە لە چاپدانی ئەم دیوانە، خوا ئێوەش ڕوو سوور و سەر بەرزکات بۆ ئەم کارەتان چونکە لە زۆر دەرگامان دا و بەداخەوە لێمان نەکرایەوە وەیان بەڕوومانا داخرایەوە، نازانین (زێوەر) شایانی ئەمەبوو.؟

مەحموود زێوەر

سلێمانی ٢٠٠١/٧/٤

بەشی کۆمەڵایەتی

پاڕانەوە و سکاڵا

ڕیش سپی، ڕوو زەرد و دڵ ڕەش پیری ئاخرشەڕ منم
لەم جیهان و لەو جیهان بێ قیمەت و بێ فەڕ منم
کردەوەی چاکم نییە وەختێ کە سەیری خۆم ئەکەم
خاکسار و شەرمەساری دەشتەکەی مەحشەر منم(١)
ئێستە سواری ئەسپی نەفسم بۆ چەپ و ڕاست لنگ ئەدەم
ڕۆژی ئاخر صاحێبی سەیارەی پەنچەر منم
صاحیب خوانی بەبێ مینەت لە دنیا و ئاخیرەت
یا ئیلاهی هەر ئەتۆی، زۆر بێ نەواو سواڵکەر منم
ڕوو لە دەرگای کێ بکەم، گەر تۆ دەرم کەی چی بکەم
ڕوو ڕەش و بێ ئیلتیجا و بێ کەس و موضطەڕ منم(٢)

....

(١) خاکسار: خۆڵاوی، ئەوەی لە ناو خۆڵا بتلێتەوە.
(٢) ئیلتیجا: پەنا. موضطەر: لێ قەوماو.

لە کوردستاندا گرانی*

سەیری دنیا کە لەگەڵ مەنظەرەیی وێرانی
دوور بە لێی خوێنی برینی دڵە ڕێگاوبانی
یەک دوو سێ پارچە کەلاوە نەبێ ماوە ئەثەری
جێگە هێلانەیی ئاوای نییە تا بڕوانی
شیددەتی گەرمی لە دوو چاوت ئەدا سەیری بکەی
کێوی خاکستەری گەرمە لە هەموو مەیدانی
کوا دێهاتی کە لە خاکی هەموو شێر بوو دەرئەکەوت
فەخری تەئریخی جیهان بوو ئەثەری شێرانی
کوا ئەوانەی قسەیان عەکسی ئەدایە دەرودەشت
پرسی دنیا کە لە کوێن عالەمی بێ پایانی
ئەمڕۆ هیچی نییە مەجمووعی حیکایە و مەثەلە
هەر برینی دڵە ماوە ئەثەری عومرانی
جێگری سەبزەیی باغ و چەمەنە خاکی سیا
صەد هەزاران گەمەی ئاهەنگی لەطیف و جوانی

نایەتە حەددی نیهایەت لە وڵاتما برسی
بۆتە یەک مەقبەرە هەر عائیلەیی جارانی
هەر خراپە کە دەچێ ڕۆح لەبەرێ دەنگی نییە
دڵ وەکو بەردی ڕەق ئەتوێتەوە بۆ نیشتوانی
طەڕەفێ فاجیعە ئەکرێنێتەوە جەرگی وەتەن
طەرەفێکیشی ڕەوە گورگە بەدەم و دندانی
وەک دڕندە لەشی بێ چارە و بێکەس ئەگەزن
ظەفەری ئاخری تورکان ئەمە بوو ئیحسانی
ئەی شەهیدانی وەتەن، ئەی بەفیدای خاکی وەتەن
عەزمتان زیندووە نامرێ بەخودای ڕەببانی
چونکە مەعنای وەطەنت مەملەکەتی ئیسلامە
نە وەکو شام و حیجاز و یەمەن و کەنعانی
تۆ کە خوێنت بەفیدا کرد بگەیە مەقصەدی خۆت
تۆ کە حەملەت ئەنەدۆڵ بوو کە نەما ئیمانی
حیرەتی خستە جیهان هەروەکو ئەجدادی کیرام
بێ شک و شوبهەیە تۆ ئەرشەدی کوردستانی
وا مەزانە لە دڵا خوێنی شەهیدیت کەم ئەبێ
یەکسەر ئەم مەشریقە ماتەم گرتوون، ئینسانی
عەزمی تۆ مەقصەدی تۆ هەرچی کە بووبێ هەر ئەبێ
مەحو ئەکا مونتەقیم ئەڕواحی، ظەلووم و جانی
سەعی تۆ ڕێی حەقە بۆ میللەتی خۆت، ئیستیقبال
سەر دەخا تاجی ظەفەر بەخشی ئەکا ئیستیقلال

....

* ئەم شیعرە لە ژمارە ٥ی ڕۆژنامەی ژیان، ١٨ی شوباتی ساڵی ١٩٢٦ی.ز بڵاوکراوەتەوە. شایانی باسە کە ئەم قەصیدەیە کاتی خۆی بەتورکی نێرراوە بۆ ڕۆژنامەی ژین ئەوانیش لەبەر ئەوە کە تورکی بووە بڵاویان نەکردۆتەوە دوایی دراوە بەشێخ نوری شێخ سالّح و مامۆستا زێوەر بۆ ئەوەی قەصیدەکە وەرگێڕن بۆ کوردی، شێخ نوری بەشانزە دێر شیعر وەری گێڕاوە و لە ڕۆژنامەی ژیان، ژمارە ٤ی ١١ شوباتی ١٩٢٦ی زایینیدا بڵاوکراوەتەوە. لە کۆتایی شیعرەکەدا ئەم تێبینییە نووسراوە کە دەڵێ:

«ئەم شیعرانە بەقەڵەمی زاتێکی موحتەرەمی کورد بەتورکی نووسراوەتەوە، ئەم زاتە لە منداڵییەوە لە ئەستەمبوڵ و ئەطرافی ئەستەمبوڵ گەورە بووە لەبەر ئەوە (مع الأسف) بەتەواوی هێشتا زبانی ئەصڵی خۆی کە کوردییە فێرنەبووە و ناتوانێ بەو زوبانە حیسسیاتی دەروونی خۆی بەتەواوی بخاتە سەر قاقەز. خۆی ئێستا لە کەرکووکە لەوێ لە دائیرەی

مەعاریفدایە ئەم چەند شیعرەی لەم ڕۆژنانەدا ناردبوو بۆ مەطبەعە چونکە مەطبەعەکەمان بەتورکی هیچ نانووسێ ئەو شیعرانەی ئەولا لە طەرەف بولبولی خۆشخوان و شاعیری شیرین زوبان جەنابی شێخ نوری ئەفەندییەوە و لەپاش ئەو لە طەرەف ئوستادی شیعر و ئەدیبێکی ترەوە کە –لە ناوبردنی مەعذورین– عەینەن تەرجەمە کراوە ئێمەش لەم نوسخەیە و نوسخەی ئاتیدا هەردووکیان ئەخەینە پێش چاوی قارئینی کیرام و تەقدیری حیسسییاتی هەرسێکیان ئەکەین».

ئەمجا لە ژمارە ٥ی هەمان ڕۆژنامەدا لە ڕۆژی ١٨ی شوباتی ١٩٢٦ز تەرجەمەکەی مامۆستا زێوەریش بڵاوبۆتەوە و ئەم پێشەکییە کورتەشی بۆ نووسراوە دەڵێ:

«ئەم شیعرانەی کە عەرز کرابوو لە طەرەف شاعیرێکی کوردەوە بەتورکی بۆمان هاتووە لە طەرەف دوو ئوستادی شیعرەوە تەرجەمە کرابوو ئەووەڵ تەرجەمەکەی کە لە طەرەف جەنابی شێخ نوری ئەفەندییەوە کرابوو لە نوسخەی ڕابوردوودا خرایە پێش چاوی قارئینی کیرام ئەمەیش دووەم تەرجەمەیەتی کە وەعدمان دابوو لەم نوسخەیە دەرجی بکەین».

کاک ئازاد عەبدولواحید دەڵێ: ئەمە لێرەدا بەڵگەی ئەوەیە کە ئەم شیعرە شیعرێکی وەرگێڕراوە لە زمانی تورکییەوە، هەمان شیعریش لەلایەن کەسێکی ترەوە وەرگێڕراوە کە ناوی نەهێناوە کەچی مامۆستا نەجمەدین مەلا لە دەستنووسەکەیدا وەرگێڕانەکەی شێخ نوری و دوا بەدوای ئەو وەرگێڕانەکەی وەرگێڕە نادیارەکەشی کە لە ژمارەکەی دوای ئەودا بڵاو کراوەتەوە نووسیوەتەوە بەبێ ئەوەی دەستنیشانی ئەوەی کردبێ کە ئەمە شیعرێکی وەرگێڕراوە و سەرنجی خوێنەری دەستنووسەکە بۆ ئەو تێبینییە ڕابکێشی.

ئەنجا مامۆستا شێخ نوری کە جارێکی تر بەسەر ئەو دەستنووسەدا چووەتەوە هەندێ وشەی دەستکاری کردووە چەند دانە شیعرێکی تری بەدەستخەتی خۆی بۆ زیاد کردووە ئەویش نەی نوسیووە ئەمە وەرگێڕانە دیارە پشتی هەر بەو تێبینییەی ڕۆژنامەکە بەستووە بەڵام کاتێ ئەم شیعرەی بۆ مامۆستا گیوی موکریانی ناردووە بەمەرەکەبی سەوز نووسیوەتی: (ئەم غەزەلە ئاتییە لام وایە بۆ دەرج شایستە بێ) دیسان بەمەرەکەبی سەوز دەری خستووە کە ئەو وەرگێڕە نادیارە مامۆستا زێوەری شاعیرە کە کاتێ خۆی ڕۆژنامەکە لە ناوهێنانی مەعذور بوو کە دەڵێ (ئەمەش عەینی مەوزوعە هی شاعیری شەهیر زێوەرە) ئینجا شیعرە وەرگێڕاوەکەی زێوەری لەوەکەی خۆی جیا کردۆتەوە.

بۆ وەستا بیلال*

مەسئەلەی وەستا بیلال و بووکی تازەی بوو بەباو
وەختی پەردە پیرەزاڵە، وەختی مەجلیس نێرە پیاو(١)
گوڵ کەماڵی بولبولە زۆر حەیفە کوند زەوتی بکا
پیری هەشتاساڵەگی چ بکا لە یاری مەستە چاو؟
تەسکەڵەی پێ لازمە وەستا، نەوەک تەسکۆڵەیێ(٢)
ناسمێ دوڕڕی نەسوفتە کەس بەزەربی نەرمەساو(٣)
کاری وەستا کوورەبازی و لوولەسازیی ئاسنە
نەک عەقیق کون کردنە لادە لە فیکری ناتەواو
ئەی مەلا!، فەسخی نیکاحی پیری بێ کێر جائیزە
هیمەتێ، سا، تۆ ڕەهاکە ئاسکی نازگ لەداو

....

* ئەم شیعرە لەلاپەڕە ١٦٣ی کەشکۆڵی (أ) و لاپەڕە ٣١ی کەشکۆڵی (ب)دا نووسراوەتەوە.

موناسەبەی گوتنی ئەم شیعرە وەکو نەجمەدین مەلا دەڵێ بەم جۆرەیە:

ساڵی ١٩٢٠ی ز وەستا بیلال ناوی بانەیی کە چەخماخ ساز بووە و تەمەنی هەشتا ساڵ بووە، کچێکی چواردە ساڵیی مارە کردووە، کچەکە ماوەی ساڵێک لەلای ماوەتەوە وەستا بیلال هیچی پێ نەکراوە، ئەمجا کچەکە هەڵاتووە بۆ شاربازێڕ و وەستا شوێنی کەوتووە.

(١) پیرەزاڵ: پیرێژن.

(٢) تەسکەڵە: دەزگایەکی چەخماخ سازی بووە، تەسکۆڵە، مەبەستی ئافرەتێکی تازە پێگەیشتوو و گەنج و جوان و قەد باریکە، لەنێوان (تەسکەڵە) و (تەسکۆڵە)دا جیناسی موحەڕڕەف هەیە.

(٣) دوڕڕی نەسوفتە: مەبەستی هینەکەی ئافرەتە کە دەست لێ نەدراوبێ، زەربی نەرمەساو: مەبەستی (بیلامانەکەی) پیاوە کە شلەپەتە و بێ هێزی پیاوەتی بێ.

گۆرانیی ئینحیصار*

چوومە شاربازێر بەهەشتی دنیا
دێ بەدێ گەڕام ناو دەشت و چیا
بەحەیرانەوە جوانێ لە شانێ(١)
ئەم بەیتەی ئەوت عالەم بیزانێ
بژی زەکی بەگ بژی ئینحیصار(٢)
نەجاتیمان بوو لە کێشی قینطار(٣)
لەو دیوە چوومە ناحیەی پشدەر
ناحیەی مەردان جێی شێر و خەنجەر
لاوێ لاوکی ئەوت لە شاخی
زۆر بەسەربەرزی زۆر بەگوستاخی(٤)
بژی حکوومەت بژی ئینحیصار
نەجات بووین لەدەست دەستەی طەماعکار
ئەمجا ڕووم کردە ناحیەی سوورداش
ناوچەمی «تابین» دەوری «کەلەباش»
لەسەر شاخەوە کە گوێم بۆ ڕاگرت
کابرای «موغاغی» ئەم فەردەی ئەوت
بژی عەداڵەت بژی ئینحیصار
لەعنەت لە ظاڵم نەفرەت لە غەددار
لە سووورداشەوە چووم بۆ بازیان
ئەهالی هەموو بەشەوق بێ زیان

چوومە قەرەداغ جوانێ بەقەتار
عەکسی دەنگەکەی دابوویە کۆهسار(٥)
ئەی وت: هەر بژی ڕەببی ئینحیصار
نەجات بووین لەدەست هەشت حوققە بەچوار(٦)
چوومە «شارەزوور» مەعدەنی ئاڵتوون
ئەهالی هەموو دڵشاد و مەمنوون
بەهۆرەی کوردی ناو دەربەندیی خۆش
کە ئاوازیان ئەگەیاندە عەرش
خۆش بێ وڵاتمان بژی ئینحیصار
تووتن لە چارەک گەیشتە دینار
سیاچەمانەی شاخی هەورامان
ئامۆزا گیانی پێنجوێنی کوێستان
خاڵەی ڕێبوار لە کوڕە کاژاو(٧)
تەسکین ئەدا بەدڵی سووتاو
خوڵاصەی قسە، شادیی ئینحیصار
نەشئەی خستە ناو دەشت و کۆهسار(٨)

....

* ئەم شیعرەی زێوەر لە ژین، ژمارە ٦١٢ی ساڵی ١٩٤٠ی ز بەناوونیشانی سەرەوە بڵاوکراوەتەوە لەکۆتایی شیعرەکەشدا «خاڵەی ڕێبوار»ێک نووسراوە، هەروەها لە لاپەڕە ٦٦-٦٨ی سۆزی نیشتمانیش چاپ کراوە بەڵام لەوێدا نووسراوە کە ساڵی ١٩٤١ی ز. گوتراوە دیارە هەڵەیە.

(١) شانێ: واتە لاپاڵێ، پەناییێک.

(٢) زەکی بەگ: مەبەستی ئەمین زەکی بەگە، کە وەزیری ئابووری بوو لە سەردەمی ئەودا ئینحیصاری تووتن دانرا.

(٣) قینطار: قینتار: ئامێرێکە بۆ کێشانە.

(٤) گۆستاخی: ڕووهەڵماڵراوی و بێ شەرمی.

(٥) کۆهسار: کوێستان، ناوچەی شاخاوی.

(٦) حوققە: بۆ کێشانە، لێرەدا مەبەست ئەوەیە کڕیار و سەلەم و سوود خۆرەکانی تووتن لە پێش دامەزراندنی دایەرەی ئینحیساردا چاووڕاویان لە جووتیارەکان دەکرد هەشت حوققەیان بۆ حیساب دەکردن بەچوار حوققە.

ئەو وشانەی کەوتوونەتە نێو کەوانەوە ئەم جێگە و شوێنانەن کە ئەکاتە دائیرەی ئینحیسار ڕێگەی دابوون تووتنیان تیا بچێنرێ لە ناوچەی سلێمانیدا. زێوەریش ئەم شیعرەی بۆ ئەوە وتووە چونکە بەر لە دامەزراندنی دایەرەی ئینحیسار سەلەم و سوود خۆرەکان، تووتنیان بەپارەیەکی کەم لە جووتیارەکان دەکڕی دیارە دامەزراندنی ئەم دەزگایە بوو بەهۆی بووژاندنەوەی جوتیار و توتن کەرەکان بەمەش خۆشی و فراوانییەکی ئابووری کەوتە وڵاتەوە.

(٧) سیاچەمانە، ئامۆزاگیان، خاڵەی ڕێبوار: ناوی سێ گۆرانی کوردین.

(٨) کۆهسار: ناوچەی شاخاوی و شیو و دۆڵ.

گۆڕینی شیعری سەعدی شیرازی*

«گفتوگۆی پەردە و ئاڵا»

سەعدی فەرموویەتی: لە ناو بەغدا
پەردە بێ دەنگ و دوور لە هەر دەعوا
بێ خەبەر بوو لە حاڵەتی عالەم
هیچ کەسێ بێ ڕەقیب نییە و بێ غەم
تێفکری ڕەنگی سوور بووە بەیداخ
ڕووبەڕووی هات بەگورجی و گوستاخ(١)
وتی: ئەی پەردە نازک و نازدار
سەیری من کە لەشم پڕە لە غوبار
بۆ هەمیشە ڕەفیقی وەک ماهی
هاودەمی نەوجەوانی دەرگاهی
یا، لەلای نازەنینی گوڵ ڕەنگی
دەفعەیێک تووش نەبووی بەدڵتەنگی
منی بێ چارە وام بەدەست شاگرد
لە سەفەردام لە دەشت و شاخ و گرد
خزمەتم زۆرە قیسمەتم دەردە
قەدری تۆ بۆچی زیاترە؟ پەردە!
وتی: بەیداخ سەرم لە هەیوانە
وەکو تۆ نیم سەرت لە کەیوانە(٢)
ئەوی نابینێ چاوی جێگا و ڕێ
عاقیبەت لووتی دێتەوە بەرپێ

....

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ٤٣-٤٤ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە.

سەعدی شیرازی: ناوی عەبدوڵڵایە و کوڕی مەشرەف بەسەعدی شیرازی ناوبانگی دەرکردووە. شاعیر و صۆفییەکی بەناوبانگە، خاوەنی کتێبی گولستان و بوستان و کوللیات و چەند کتێبێکی ترە. دەڵێن: لە بنەڕەتا کوردە و خەڵکی هەورامانە. ساڵی ١٢٩٠ی ز. لە شیراز کۆچی دوایی کردووە. برێ لەم مەعلوماتە لە (معجم المؤلفين ١٥١/٦) وەرگیراوە.

(١) گۆستاخ: نەترس و بێ پەروا، ڕووهەڵماڵراو.

(٢) کەیوان: ئەستێرەی زوحەل.

لەسەر شێوەی هەورامی*

نەو بەهار بەزمەن...

پەرێ عوششاقان! نەو بەهار بەزمەن
خۆشیی دەروونەن، سەیرانەن، ڕەزمەن
عالەم دڵ گوشا ئاهەنگش عەزمەن
گەشت و گوزاری سەروی یارانەن
ناز و نەزاکەت عیشوەدارانەن
جەبێن گوڵ چنان مەستەن خەرابەن
بێ هۆش و سەرخۆش جورعەی شەرابەن
شەڕەن، ئاشتییەن، ڕازەن، نیازەن
ورشەی شەوقی نوور عەینی ئیجازەن!
عالەم بەرگی سەوز پۆشا سەراسەر
یەکسەر جەننەتەن سەحرا و دەشت و دەر
قەهقەهەی کەبکەن وە هەر هەردەوە
نەوای بولبولەن باز وە دەردەوە
زاری عاشقان نازی نازداران
ساقی مەی ڕێزەن جە بەزمی یاران
نێرگس دیدە مەست لالە ڕەنگ سوورەن
گوڵ مەسنەدنشین بولبول ڕەنجوورەن
تیپ تیپ وە ڕەم ڕەم خۆشفەن غەزالەن
شۆخەن شیرینەن، ئەبرۆ هیلالەن
شەونم چون لوئلوء مەدرەوشۆ جە دوور
چمان گەوهەرەن یا نە قەترەی نوور
(زێوەر) ئارەزووش وەسڵی دڵدارەن
غافڵ حەزینەن فەسڵی بەهارەن

....

* ئەم شیعرە لە ل١٠٠-١٠١ی سۆزی نیشتمان وەرگیراوە.

بەهاری زێوەر*

نێرە پۆڕێکی خاڵ و خەت نەخشاو
بانگی کردە ڕەفیقی ناو چەم و ئاو
بێنە سەیران و سەیری ئەم چەمەنە
ئەم هەموو دەشتە جەننەتی وەتەنە
کە زەوی بەرگی ئەتڵەسی پۆشی
کەوتە سەر عەردی نەغمەیی خۆشی
یەک کەڕەت سەوزە شیو و دەشت و کێو
گوڵ بەدەم، گۆپکە دارە داری مێو
گوڵی قەیسی و هەڵووژە سوور و سپی
نۆبەدار ئەرغەوانە ڕاست و چەپی
تیپانی نێرگس و سوپای لالە
یاسەمین و گوڵاڵە و ژاڵە

....

* ئەم شیعرە لە ژمارە ٥ی ساڵی ٥ی ساڵی ١٩٤٤ی ز. دا بەناوونیشانی سەرەوە بڵاوکراوەتەوە.

تەیارە*

دێوێکە گیانی تیا نییە ئەکشێ بەچەشنی مار
بێ دەست و قاچ و خوێنە بەبێ گۆشت و بێ دەمار
ناو جەرگی پڕ لە ئاگرە هەردەم کە دێتە ئێش
خۆراکی ئاوە بێ دەم و دان بێ سمێڵ و ڕیش
هەرچەندە بێ پەڕە کە لەگەڵ کەوتە ئاسمان
چەند ڕۆژە ڕێگە زوو دەبڕێ ناگرێ وچان
ناڵین و گرمەگرمی لە هەستان و ڕۆینا
هەورە برووسکەییێکە بەسەر گیانی دوشمنا
ئەم دێوە گەورە بەچکەی زانینە ئەی هەژار
زانینە دێو لە ئاسن ئەکا و باڵەکەی لە دار
زانینە گیان ئەخاتە لەشی دار و بەردەوە
زانینە زێڕ و زیو کە دەرێنێ لە هەردەوە

زانینه شاخی گەورە وەکو لۆکە شڕ ئەکا
زانینه جەرگی شەو کە لە ڕووناکی پڕ ئەکا
دەریا کە بوو بەڕێگەی ڕۆژ و شەوی هەموو
زانین نەبێ کە هێزی ئەوەی بێ مەگەر چ بوو؟
زانستییە چرایە وەکو زێڕی باخەڵە
گیانی وڵاتە بۆ سەر و گوێی دوشمنە پەڵە

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ٤٢-٤٣ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە.

دیسان*

بوخارە دانش و ماکینەیە ئەجسام ئەسووڕێنێ
کە جیسمێ جەوهەری گوم کا لە ژێر بارا ئەبۆڕێنێ
سەماوەر دەم ئەکەی چا جۆش ئەدەی کوێخا لە ئاخردا
ئەبینم ژانەسەرتە زگ لە برسانا ئەقۆڕێنێ
کەسێ غەیبی نەکا ئەسڵ و نەسەب جینسی موعەییەن بێ
بەچەشنی فەحلی دابەستە لە مەیدانا ئەکۆڕێنێ
شەڕی ژینە لەسەر سەتحی زەمین کەوتۆتە ناو عالەم
لەناو ئەم حەربەدا نادان حەیاتی خۆی ئەدۆڕێنێ
ئەگەرچی مالیکی ئاو و ئەرازین چونکە بێ خێرین
بەسەر سەرمانەوە هەردەم یەکێ قەمچی ئەسووڕێنێ

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ١٠٩ی سۆزی نیشتماندا بەو ناوونیشانەی سەرەوە چاپ کراوە.

سینەما*

داخی حەسرەت نەخشی بەست ئەمساڵ لەتەختی سینەما
بۆ ئەوانەی ڕائەکەن سەربەست ئەچن بۆ سینەما(١)
کێ ئەڵێ حەربە گرانی زۆر پەریشانە جیهان
تۆ بچۆرە سینەما وا تێ ئەگەی برسی نەما
کوڕ لە باوک کچ لە دایک شەرمیان لاخستووە
سینەما کارێکی وای کرد هیچ مناڵ ترسی نەما
بۆ تەماشا زۆر کوڕ و کچ بوونە هاوڕێی باوک و دایک
هیچ غەمی باوکیان نییە، وای درهەم و فلسی نەما(٢)

یەک بەیەک کۆشش ئەکەن تا زوو بچن بۆ ژوورەوە
با هەزار جار بانگ بکەن وا لۆجەو و کورسی نەما
عیلم و فەننی ئەوروپا فێربوون کە سەیری وێنە بێ
ئاگری حەسرەت ئەمێنێ هەر لە لەوحی سینەما
پێم بڵێن تا ئێستە چی فێربوون منیش دێم جاربەجار
تا نەڵێن پێم پاش ملە زێوەر کەوا شانسی نەما(٣)

* زێوەر ئەم شیعرەی ساڵی ١٩٤٥ی ز. گوتووە لە کەشکۆڵی نەجمەدین مەلا (أ) ل٢٤٥دا بەناونیشانی «بۆ سینەما» نووسراوە لە ژمارە ٤ی گەلاوێژی ساڵی ٦ی ١٩٤٥دا لەژێر عینوانی سینەما بڵاو کراوەتەوە.
(١) سینەما، لەنیوە دێری یەکەمدا دوو وشەی لێکدراوە بەمانای «سینگی من»ە لەنیوەی دێری دووەمدا یەک وشەیە و بەمەبەستی سینەمایە. لەنێوان سینەما و سینەمادا جیناسی تەواو هەیە و زۆر جێگرتووە.
(٢) درهەم: پەنجا فلس.
(٣) ئەم دێرە شیعرە لە کەشکۆڵدا نەبوو.

گاڵتەو گەپ و خۆ هەڵکێشانی قڕژاڵ*

چوومە جێیەک بەبێ کشە و بێ دەنگ
دیم لەوێ ڕاکشا بوو یەک خەرچەنگ(١)
هەستی کردم لە ڕاستی خۆی وەستا
بانگی کرد کێیە هاتە جێگای تەنگ
کێیە دەستی لە عومری خۆی هەڵگرت
هاتە ئەم بیرە، قووڵەیی شەوەزەنگ
من وتم: زێوەرم، موسوڵمانم
نوێژ ئەکەم دوژمنم بەدینی فەڕەنگ
تۆ مەگەر چیت لە ڕێی موسوڵمانان
وا لە مێ ساکنی بەعەزمی جەنگ!
وتی من غیرەتم وەکو شێرە
حەملەی من زیاترە لە پڵنگ
شیر و تیر نامبڕێ ئەوەند سەختم
هەمە شەش پێ لەوەختی حەملە و جەنگ(٢)
نێشی دندان و ئێشی زەخمی من(٣)
نەوەکو مار و عەقرەبە، نە نەهەنگ(٤)

تا لە بەغدا زەمین کەرێ نەزەرێ
بەرت نادەم نەکەویە حالی کەشەنگ
ئەو کە تەعریفی خۆی وەها بۆم کرد
کەوتمە وەسوەسەی خەیاڵی تەنگ
مەدحی خۆی هێندە کرد ئەمن ترسام
ڕەنگی سوورم چووە موقابیلی ژەنگ
لەرزە کەوتە جەمیعی ئەندامم!!
خۆی لە من کردە شێر و بەبر و نەهەنگ
هەڵمەتی دایە قاچم و ڕام کرد
دەنگی ناڵەی نەڕۆی دوو سەد فرسەنگ
ساعەتێ مات و مەست و حەیران بووم
هەروەکو سەرخۆشی شەراب و بەنگ
ئاخری من وتم چییە ترسان؟
ئەسلەحەم پێ نییە پەیاکەم سەنگ
خرکێ کەوتبوو بەئەسپایی(٥)
چووم هەڵم گرت بەبێ تەقە و بێ دەنگ
هەروەکو ڕۆستەمی زەمان تێم گرت
کەوتە سەر پشتی زوشتی کوشتی سەنگ
شوکری خوام کرد لە ڕاستی خۆم سەد جار
دڵ ڕەحەت بووم لە دوشمنی بەد ڕەنگ
لێم موعەییەن بوو ئەو هەموو مەدحە
هەموو کابوو بەبای دەدا خەرچەنگ
زێوەرا، هاش و هووش مەسەلمێنە
تا لە سینەت نەدەن بەشیر و خەدەنگ

....

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ٦١-٦٣ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە مامۆستا نەجمەدین مەلا دەڵێ: زێوەر لە کاتێکا ئەم هەڵبەستەی داناوە کە قرژاڵێکی لە حەوزی بن تەبەقی مزگەوتی عیرفان دیوە. [مزگەوتی بن طەبەقی عیرفان لە سلێمانییە کەوتۆتە ژۆر مزگەوتی گەورە بۆیەش پێی دەڵێن (بن طبق)، چونکە کارێزاوێکی تێدایە بەپلیکانەوە بۆی دەچییە خوارێ. بۆیەش پێی دەڵێن عیرفان چونکە مەلا عەبدوڵڵا عیرفان ئیمام و مودەڕیسی بووە. پاش ئەو مەلا ئەحمەدی حاجی مەلا ڕەسوڵ و حاجی مەلا مارفی خاوێیی مەلای بوون].

(١) خەرچەنگ: قرژاڵ.

(٢) حەملە: هەڵمەت و پەلاماردان.

(٣) نیش: نووک.

(٤) عەقرەب: دووپشک.

(٥) خرکێ: بەردێ.

چایخانەکەی دەروێش شەریف*

ئەگەر دەروێش شەریف دەروێشە بۆ ذیکری خودا ناکا
وەگەر خۆ سۆفییە بۆ ڕوو لە خەتمە و خانەقا ناکا
ئەگەر سوننی ڕەوشتە سەبی عومەر بۆ ئەکا دایم(١)
وەگەر خۆ شیعەیە بۆ ڕوو لە سەحنی کەربەلا ناکا
ئەگەر چاخانە گێرە مشتەری بۆ نارەزان یەک یەک
وەگەر خۆ بانگدەرە بۆ سەر منارە بۆ سەڵا ناکا
ئەوەم لا خۆش بوو ڕۆژێ شێخ محەمەد رووی لەپاشا کرد(٢)
وتی پاشا: شەریف بۆ فەرقی شێخان و مەلا ناکا
وتی ئینسان نییە وەک بزنە جرتە تووڕەیە دایم
شییاکەی گەر لە... هەڵسووی لە گاگەلدا هەوا ناکا
بلوکم ماعیری شاعیر زەریف بمناسە ئەی سۆفی(٣)
ئەزانی ماعیری وەک من لە دنیادا حەیا ناکا

....

* بۆ ئەم هەڵبەستە بڕوانە گۆڤاری ڕۆژی نوێ ژمارە ٢ساڵی ٢ لاپەڕە ٥٦ لەگەڵ باسێکی تێروتەسەل لەلایەن مامۆستا فازڵ محەمەد عیرفان.

(١) شێخ محەمەد گولانی.

(٢) ساڵح پاشا.

(٣) بلوک بچووک کراوەی بلەیە، بلەش بچووک کراوەی ئیبراهیمە وە مەرام لە سەید ئیبراهیمی حەفیدە.

درۆ*

بڵێسەی خەرمەنی دەوڵەت درۆیە
شەرارەی مەزرەعەی ثەروەت درۆیە
موجەسسەم بێ صەداقەت مانگە یا ڕۆژ
ئەمما مەعنای شەوی ظوڵمەت درۆیە
ئەگەر ڕاستت ئەوێ ئەی نەوجەوانم
خەزانی باخەکەی حورمەت درۆیە

ئەتۆ بنوارە مەیدانی زەمانە
عەلەمداری سوپای نەگبەت درۆیە
درۆزن ڕوو ڕەشە لای خەلق و خالیق
سەبەب بۆ لەعنەت و نەفرەت درۆیە
درۆیە دەفعەیێک ناشتا ئەکا چاک
بەڵێ تیغی ڕەگی خزمەت درۆیە
درۆیە واسیطەی تەخریبی ئەخلاق
چراغی مەجلیسی غەیبەت درۆیە
صەداقەت پیشەی ئەربابی نامووس
لەکەی داوێنەکەی عیصمەت درۆیە
لەگورگ و ورچ و فیل و شێر مەترسە
دڕندەی صاحێبی هەیبەت درۆیە
ئیلاهی! ڕاستی چی بێ خراپی
کەوا مەقبوولی ناو میللەت درۆیە
مەسەلمێنن درۆزن بچنە جەننەت
ئەگەر بێتو بچن جەننەت درۆیە

* زێوەر ئەم شیعرەی ساڵی ١٩٢٨ی ز. گوتووە لە لاپەڕە ٢٥-٢٦ی سۆزی نیشتماندا بەناوونیشانی «درۆ» چاپ کراوە.

ئەزانم بینووسم!*

ئەزانم بینووسم بۆ هەر کەسێ من عەرز و حاڵ ئەمڕۆ
لە عەرزی حاڵی خۆم داماوم و صاحێب مەلال ئەمڕۆ
شکایەت کەم لە ئەبرۆی دڵگەشی یا چاوی خونخواری
بڵێم چی من لە تەئثیراتی زولف و خەتت و خاڵ ئەمڕۆ
ئەڵێن فەوتاوە باسی بولبول و گوڵ، شەمع و پەروانە
کەچی شەمعی گوڵی ڕۆخی بتێکی بێ میثال ئەمڕۆ
چراغی بەزمی عوششاقی، گوڵی گوڵزاری ئافاقی
بەناچار ئەبمە بولبول، ئەبمە پەروانەی جەماڵ ئەمڕۆ
ئەگەر تەنقید ئەکەن، تەقدیر ئەکەن ئەم ڕێگە ڕێگامە
کە بچمە سەیری لەنجەی دلبەری قەد ئیعتیدال ئەمڕۆ

کە مەنهەجمان لەسەر دینە نەوەک دینە بڵێن: موفتی
ئیتر لادە لە فتوای فاسید و قەولی بەتاڵ ئەمڕۆ
بەحوسنێکی خودا دادی وەکو نووری دوو چاوانە
مەکەن مەنعم بەقوربانی بکەم عەقڵ و کەمال ئەمڕۆ

* ئەم شیعرە بەناوونیشانی «شێوەی زێوەر» لە ژینی ژمارە ٥٧٢ی ١٩٣٩/٦/٢٩ی ز. دا بڵاوکراوەتەوە. لە کەشکۆڵی نەجمەدین مەلاشدا لە لاپەڕە ١٦٥-١٦٦ نووسراوەتەوە.

بولبولێ لای گوڵێ

بولبولێ لای گوڵێ بەدەنگ و سەدای
وتی: چەند خۆشە وەسڵی جانانە
باخەوان ڕوو نەکاتە ئێرانە
ئەو ڕەزا قورسە تف لە شکڵ و ڕەزای
**
بۆبی ڕیحان و غونچەی چەمەنم
پەرچەم و لێوی یار ئەخاتە نەزەر
ئەی فیداتم وەرە نەسیمی سەحەر
بێنە موژدەی ویساڵی گوڵ بەدەنم
**
شەوقی لەمپایە شەو لە بەرچاوم
ڕووی گوڵ ئاتەشێ ئەخاتە خەیاڵ
مەشقی منداڵە پڕ لە خەتت و خاڵ
وەرە بۆ سەیری قەلبی نووسراوم

بەرخی بێ دایک ئەگەر دەباڕێنێ

قیسمەتی گورگە گۆشتی تازە و تەڕ
ئاسمان چاوی کوێرە، گوێشی کەڕ
شین و شادی بە کەیفی خۆی دێنێ
باخی ڕەنگینی کائینات ئەمڕۆ
مەسکەنی قەومی وەحش و باربارە
مەدەنییەت پەرستە، غەددارە
پارە ناکا دوو سەد هەزار ڕۆ ڕۆ

خەڵک ئەڵێن: کۆنە شاعیرە زێوەر
کەی شعوورم بووە لە هیجرانا
ئاوی چاوم ڕژا لە گریانا
بێ تەماشایی شەمسەکەی خاوەر

سەد تاجری دین

سەد تاجری دین خۆی لە زەرەر داوە لە دەرتا
بەسراوە دڵی موئمین و کافر لە کەمەرتا
سەودایی شەڕ و شۆڕە لەگەڵ ئێمە لەسەرتا
باکم نییە لەو خەنجەرە کردووتە بەبەرتا
شمشێری برۆت جەرگی بڕیوم بەئیشارەت

**

بۆ تۆیە موسەللەم لە جیهان شاهی یی خووبان(١)
داماوە لە تەصویری برۆت مانی یو سەحبان(٢)
مومکین نییە ئەم سوورەتە تەرکیبی لە ئینسان
تۆ صاحیبی ئەم چاهی زەنەخدانە بی، قوربان(٣)
سەد یوسفی کەنعانی ئەبێ بێتە ئیشارەت

**

دەریای خەیاڵم کە وەکو دیجلەیە جۆشی
نوطقم کە وەکو ڕەعدی بەهارانە خرۆشی(٤)
غەمزە و نیگەهت خستمیە بەحری خەمۆشی(٥)
چاوت وەکو شووشەی مەیە خۆت بادەفرۆشی(٦)
ڕۆحی بەنی ئادەم ئەکڕی بێتە تیجارەت

**

کەشتیی ئەمەلم کەوتەوە تۆفانی تەئەسسوف(٧)
نایێ بەسەرمدا کەڕەتێ بادی تەلەططوف(٨)
مەدحی لە دڵا جارییە بێ دەردی تەکەللوف(٩)
ئیسمێکی شەریفی هەیە مەنعە لەتەصەڕڕوف(١٠)
جیسمێکی لەطیفی هەیە قابیل بەصەدارەت

....

(١) شاهی خووبان: گەورەی جوانان.

(٢) مانی: نەخش و نیگارکێشێکی بەناوبانگی ئێرانییە داوای پێغەمبەرییەتیشی کردووە لە سەردەمی بەهرامی یەکەمی ساسانیدا کوشتیان و پێستیان گروو هەڵیان هاخنی و لەبەر دەرگای شاری جوندیسابوردا هەڵیان واسی تا خەڵک سەیری بکەن.
سەحبان: سەحبانی کوڕی وائیل؛ خۆش گوفتارێکی دەم و زمان ڕەوانی عەرەبە نموونەی ڕەوانبێژی و زمانپاراوی بووە لە مێژووی ئەدەبی عەرەبیدا ساڵی ٦٧٤ی زایینی مردووە. واتە: مانی بەوێنە و نیگار سەحبان بەقسە و گوفتار هەردووکیان داماون ناتوانن وەصفی جوانی برۆی تۆ بکەن.
(٣) چاهی زەنەخدان: چاڵی چەناگە.
(٤) ڕەعد: هەور
(٥) بەحری خەمۆشی: دەریای خامۆشی.
(٦) بادەفرۆش: شەراب فرۆش.
(٧) تەئەسسوف: تأسّف: خەم و خەفەت خواردن.
(٨) باد: با. تەلەططوف – تلطف: سۆز و بەزەیی نواندن.
(٩) تەکەللوف – تکلف: شتێ بەزۆر بەسەر خۆتیا بێنی.
(١٠) مەنعە لە تەصەڕڕوف: واتە مەمنووع (من الصرف)ە غەیرە مونصەریفە: (ممنوع من الصرف) ئیصطیلاحێکی عیلمی نەحوە، هەر ئیسمێک جەڕڕە و تەنوینی نەچێتە سەرێ پێی دەڵێن: (ممنوع من الصرف).

فەلسەفە*

چاوکزبووە، گوێ کپبووە. قەد خەم بووە، دان کەل(١)
بەم حاڵەوە خواخوامە کەوا ڕاکەمە سەر کەل
سەربەستی لەسەر بەرزییە، تۆیش وای لە نشێوا
قاچت شەلە، دەستت پەلە، بێ سوود ئەکوتی پەل
هەر مەنفەعەتی شەخصییە گوفتاری بەسوودت
بۆ خواردنە تەئسیری هەموو ئاگری مەنجەڵ
هەر کردەیی ڕاست، تۆ ئەگەیەنێ بەمەرامت
ناگاتە ئومێدی بەقسە، زۆر زلی تەنبەڵ
وەک مەرثیەخوان عەشقی عەلیی کرد بەبەهانە
دەم پڕ وەطەن و عەشقە دڵیش جێگەی مونحەل
گۆڕاوە زمانم وەکو تەبدیلە زەمانم
سێوم بووە توففاح و بەهێشم بەسەفەرجەل
ئێستێ بکە ڕاوەستە برا موشکیلە ئیشت
ڕێگا هەموو گیراوە بەخەندەق، بەتەم و تەل

....

(١) قەد خەم بووە: پشت کۆماوەتەوە یا چەماوەتەوە لەبەر پیری.
* ئەم شیعرە بەناوونیشانی سەرەوە لە لاپەڕە ٥٠-٥١ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە.

نەفست مەگەسە*

نەفست مەگەسە، هەروەکو هەنگوینە عەلائیق
بەم ڕەنگە چلۆن کەشفی ئەکەی سیرڕی عەلائیق
میوانی سەراپەردەیی دیوانی خودایی
بۆ خزمەتی حەق نیتە ئەتۆ توحفەی لائیق
مەیلت لە هەوای نەفس و لە ئارایشی خۆتە
مەشغوولّی بەئەنهار و ئەراضی و حەدائیق
دەستی هەوەست کورتە لە دەرگاهی موناجات
طوولانییە بۆ دامەنی دنیاو و خەلائیق
تۆ لادە لە حیقد و حەسەد و عوجب و تەکەبوور
داینێ طەمەع ئەوسا دەبییە عاشقی لائیق
ئەی مەردی ڕەهی سالیکی مینهاجی شەریعەت
خوێنین کە دەروونت وەکو ئەندامی شەقائیق
ڕەنگ زەرد بە وەکو شەصت پەڕو، لالّ بە وەکو سۆسەن
ئەوسا بەهەموو مەطلّەب ئەتۆی واصیل و فایق
(زێوەر) وەنییە مونتەعیظیش بی بەنەصایح
شاعیر هەر ئەکەن دایمە ئەفکاری دەقایق

....

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ١٤٧-١٤٨ی کەشکۆڵی (أ)دا نووسراوەتەوە لە گۆڤاری بەیان، ژمارە ١٢٧، لاپەڕە ٩٠یشدا بڵاوکراوەتەوە.

باسی زستان*

زستان وجوودی ساغە دەماری بەقووەتە
ئەمڕۆ کە بیست و پێنجی شوباتە شەبابیە
ئەم هاژە هاژە بارش و عود و ڕوبابیە
دەرحەق فەقیر و کوێر و هەتیو بێ مرووەتە

**

دنیا بووە بەبەحری سپی شاخ و شیو و دەشت
ناودێ جزیرەییێکی ڕەشە چەشنی ماڵطەیە(١)

ئەم بەفرە بەفری ڕاستە نەوەک بەفری گاڵتەیە
ڕێگا بڕاوە (ڕان) کە لە دێوە بچێتە گەشت

**

گردن کەچی سوپاهی زومستانە شاخ و دار(٢)
سەر شۆڕ و بێ طەڕاوەت و بێ مەنظەرەی جوان
بێ سەبزەزاری ڕێگەی ئاوی سپی و ڕەوان
بێ قاسپە قاسپی کەبک و بەبێ نەغمەی هەزار(٣)

**

هەستام بە لەرزە لەرزەوە تا ئاستانی شاه
زستان کە شاهی لەشکرە بەڵکو بکا دەوا
عالەم لە ظولمی لەشکری ئەو کەوتە حەل وەلا
پێم وت: دەخیلی تۆم بەدڵ ئەی شاهی مەه کولاه

**

ترست ببێ لە خالیقی دنیاو و شای بەهار
سوڵطانی عەدل پەروەرە شاهی کەرەم نوما
دێنێتە پێشەوە کە دەکا دەفعی سەد جەفا
شمشێر بەدەست و نێزە بەکەف سەد هەزار هەزار

**

ئەمجا بەپێکەنینەوە زستان وتی: مەلا
تۆ غافڵی لە حاڵی من و وەزعی کائینات
بەحری سپی بوخاری ئەنێرێتە سەر وڵات
عیلمت نییە بەحاڵەتی ئەرز و هەموو سەما

**

هەستام کە بچمە خزمەتی بەحری سپی وتی:
دانیشە لێرە ئەم سەفەرەت هەر نەدامەتە
ئەم وەزعی حاڵە موددەی تاکو قیامەتە
بۆچی ئەکەویە ڕێگە وەکو شێتی سەر پەتی

**

بەحریش ئەڵێ: لە ڕۆژەوە پەیدا ئەبێ بوخار
ڕۆژیش جەوابی وایە موئەثثیر کە خالیقە

تەقسیمی ڕزقی عالەم ئەکا چونکە ڕازیقە
خاڵی نییە لە حیکمەتێ زستانە یا بەهار

**

ئەمڕۆ بەبەفر و تەرزە ئەتۆی خستە زەمهەریر
هاوین کە هاتە پێشەوە بەفراو ئەخاتە دەشت
ئەم دەشتە وشکە گەرمە ئەبێتە سەرای بەهەشت
کاروون و دیجلە دێتە وجوود بۆ غەنی و فەقیر

**

ئەم جارە شیعری جوانی (ضیا)م هاتەوە خەیاڵ*
ئەیخوێنمەوە هەمیشە وەکو زیکری ئەهلی حاڵ
«سبحان من تَحيَّر في صنعه العقول»
«سبحان من بقدرته يعجز الفحول»

....

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ٥٨-٦٠ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە هەروەها لە لاپەڕە ٤٠-٤٣ی شیعر و ئەدەبیاتی کوردی لەمەڕ مامۆستا (ڕەفیق حیلمی)شدا چاپ کراوە.

(١) ماڵطە: دوورگە و دەوڵەتێکە کەوتۆتە نێوان صەقەلیە و لیبیا، پایتەختەکەی (لاڤالیت)ە. ساڵی ١٩٦٤ سەربەخۆیی وەرگرت.

(٢) زوموستان: زستان.

(٣) کەبک: کەو. هەزار: بولبول.

* ئەم شیعرە عەرەبییە هی ضیا پاشای تورکە مامۆستا ڕەفیق حیلمی بەگ لە شیعر و ئەدەبیاتی کوردیدا بەهی خەییامی لە قەڵەم داوە. (ن.م).

خەرقەیێکم هەیە*

خەرقەیێکم هەیە ڕەفیقی سەفەر
ماوتی خاصی شاری «مانچستەر»
خزمەت و مینەتی ئەوەند زۆرە
نادرێ شەرحی ئەو بەسەد دەفتەر
باخوصووص لەم زەمانی هیجرەتەدا
شەو لەجێی لێفە، ڕۆژ لەجێی بیستەر
جاربەجار موتتەکا و سەرتی منە
ڕاکشێم گەر لە کێو و دەشت و دەر

ڕوو لە مەجلیس بکەم عەبای شانە
وەختی باران و بەفر ئەبی بەسوپەر
وەختی نوێژ ڕای ئەخەم وەکو بەرماڵ
مەوریدی ویردی حەزرەتی داوەر
ڕۆژێ لێم هاتە حیددەت و شیددەت
وتی ئەی بێ خەبەر لە نەفع زەرەر
من کە بدڕێم ئەتۆ موعەططەل ئەبی
غافڵی تۆ لە حاڵی خۆت یەکسەر
چاری بەرماڵی نوێژ بکە بۆ خۆت
تا خەلاص بم منیش لە ڕەنج و کەدەر
وتم ئەی یاری هەمدەم و جانی
خۆت ئەزانی کە نیمە سیم و زەڕ
کەس بەخۆڕایی شت بەکەس نادا
باخوصووص بۆ غەریبی خانە بەدەر
وتی تۆ شاعیری بەشوهرەتی، خەڵک
وەکو بیستوومە پێت ئەڵێن زێوەر
یەک قەصیدە بنووسە بۆ زاتێ
خواستی بەرماڵ بکە بەنەظمی دورەر
وتم: ئەی خەرقە کۆنی هەرجایێ
ئابڕووی من ئەبەی وەکو سواڵکەر
بەڵکو نووسیم و مایەوە بێ جواب
ئەو عەزابە خراپترە لە سەقەر
من نە ئەهلی (توقع)م نە طەڵەب
نوێژە نایکەم هەتا نەکەومەوە حەضەر
وتی: من پێن ئەڵێم بنووسییە کۆی(١)
جوابی خۆش وەرگری بەفەتح و ظەفەر
وەک دەڵێن: ئاغەیانی (دێبووکری)
هەموو ئەربابی جوود و فەضڵ و هونەر
گەر بنووسی قەصیدەیێ بۆیان
مەقصەدی تۆ ڕەوا ئەبێ بەنەظەر

وتم: ئەو ئاغەیانە نامناسن
پێم دەڵێن سائیلێکە بێ سەروبەر
وتی: ئاغای (قەڕاڵی) چۆنن لات
هەموو دیندارن و عیبادەت وەر
وتم: ئاغای قەڕاڵی دەروێشن
شێخ شوناسن لەگەڵ مەلان بەکەدەر
وتی: شێخ لە (کۆکە) زۆر کۆکە
صاحێبی موڵک و ماڵ و بزن و مەڕ
وتم: ئەو شێخە چونکە نامناسێ
ڕەنگە ئەصلاً نەکاتە نامە نەظەر
وتی: ئیلخانی حاجییە و سەردار
صاحێبی نام و شان و شەوکەت و فەڕ
ئەرشەدی خانەدانی کوردستان
ئەنجەبی طائیفەی هونەرپەروەر
لەو طەلەب کە مەچۆرە لای هەرکەس
باغی فیکرت لەوانە دێتە ثەمەر
وتم: ئەی هەرزەگۆیی هەر جایی
ئەی حەماقەت مەئابی بێ سەروبەر
زاتی وا ڕەخش بەخشە صاحێبی خوان
(فەضل) و (یەحیا) لە قاپی یا نۆکەر
زۆر لەلام نەنگە لەو طەلەب کەم، کەم
ئەغڵەبی خوارە سەطری بێ میسطەر
وتی: ئەی حاجی بابەشێخ چۆنە؟
سەید و عالم و کەریم سیەر
دەفعەیێ بۆ زیارەتی کە نەچووم
چۆن بنووسم بکەومە باس و خەبەر
وتی: ئەی ئاغەیانی دەوری سەقز
صاحێبی طەبعن و هونەر گوستەر
ماڵی ئەو تاقمە وتم وەقفە
بۆ غیاث و شەریف شەهد و شەکەر

ناوی بەرماڵ لەلای ئەوان بێنم
پێم ئەڵێن: شێت بووە لە هەوڵی خەتەر
وتی: ئایا ئەمیر (تومان) چۆنە؟
وتم: ئەی حیلەبازی ئەفسوونگەر
دەوڵەتی ئەو کچە، کچیش بۆ من
زۆر مەحاڵە غەریبم و بێ پەڕ
وتی: زاتێ هەیە خووجەستە صیفات
ئاسمان پایە و بڵند ئەختەر
کامی هەرکەس ڕەوا ئەبێ لای ئەو
نووری (زەنبیل) و سەید و سەروەر
مونکیری جاه و پایەی شەڕەفی
هەروەکو عەوعەوی سەگە بەقەمەر
صوبحی گوڵشەن صەفای فەسڵی بەهار
یا هەناسەی نەسیمی وەختی سەحەر
هەروەکو خوڵقی ئەو فەرەح بەخشە
هەروەکو فیکری ئەو عەبیر ئاوەر
مەرکەزی دائیرەی فەضائیل و جوود
لە سەمای عیلم و حیلمدا میحوەر
بابی ئەو مەلجەئی خەواص و عەوام
بۆ فەقیران و بێ نەوایە پدەر
کۆهی حیلم و تەحەممول و تاقەت
ڕەونەقی بەحری فەضلە وەک گەوهەر
خضری ڕاهی مەردی گوم گەشتە
سەددی ڕێی زوڵم ئەکا وەک ئەسکەندەر
نەجلی پاکی بەتوول و شێری خوا
زوهدی بۆ (بەکرییە)و بەوەرعی (عومەر)
کە ئەمانەم لە خەرقە بیست فەورەن
وتم: ئەی ئافەرین ڕەفیقی سەفەر
هیممەتی سەیدە کە هاتیە قسە
لە کەراماتا بووی بە دانشوەر

بەشی من هیچ نەمایەوە ئیللا
کە دوعای بۆ بکەم بەسۆزی جگەر
سەییدا گوێ نەدەیتە خواهیشی ئەو
مەطلەبی من دروست بکە بەنەظەر
من بەبەرماڵی خۆم بگەم بەسمە
هیممەتی تۆم ئەوێ وەکو ڕەهبەر
من نە دەروێشم و نەپیر و مرید
ڕەنگە نوێژیش نەکەم لە وەختی سەفەر
تەوصییەی تۆم ئەوێ لە ڕێگەوبان
بۆ سواریش ئەگەر ببێ یەک کەر!؟

شایانی باسە سەید عەبدولحەکیمی زەنبیل بەم چەند دێرە جوابی مامۆستا زێوەری داوەتەوە. ئەمەش دەقەکەیەتی لە کەشکۆڵی (أ)وە ڕاگوێزی دەکەین:

ئەی عەزیز و ڕەفیقی دانشوەر
نییە خۆشتر لە شیعری تۆ زێوەر
من کە خەجڵەت ئەبم لە عەرزی جەواب
هەیە ئومێد لە تۆ بەسەرفی نەظەر
خەرقەیێکت هەیە ڕەفیقی شەفیق
خەرقە بۆ تۆ وجوودی ئەو یەکسەر
ئەو لە بەرماڵەکەت جگەرسۆزتر
کە لە بەرماڵ دوعا ئەکا بەئەثەر
چۆن نەگرمە گوێی نەصیحەتی ئەو
هەیە گوفتاری زێدە وەک گەوهەر
خەرقە هەرچی ئەڵێ لە گوێ بگرە
بانوێژیش نەکەی لە وەختی سەفەر
زووە بۆ ڕۆیینت مەکە تەعجیل
بەفر زۆرە بەئێمە گەییوە خەبەر
وەختی ڕۆیین خەبەر بدە خادم
کەشفی ڕێگات بکا لەهەر کیشوەر
ڕۆح ئەنێرم لە بەدرەقەی تۆدا
لاکین ئینصاف نییە قوبوڵی خەتەر

موئمینان و سەعید و قۆچ و ڕەشید
بە حەکەم دابنێن لە ئەهلی هونەر
من سەلامم هەیە لە خزمەتیان
بیگەیێنە بەعەشقی پیر و پدەر
خەرقەکەی ماوتە ئومێد وایە
بەصەفای دڵ دوعا بکا بێ شک مەر

....

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ٢١٨-٢٢١ی کەشکۆڵی (أ) و لاپەڕە ١٩-٢٣ی کەشکۆڵی (ب) نووسراوەتەوە لە گۆڤاری بەیان، ژمارە ١٣٧، لاپەڕە ٢٢-٢٣دا بڵاوکراوەتەوە هەروەها لە ڕۆژنامەی ژینی ژمارە ١٣٤٧دا بەشێکی لێ بڵاوبۆتەوە.

موناسەبە و هۆی وتنی ئەم شیعرە وەکو نەجمەدین مەلا لە پەراوێزی کەشکۆڵی (أ)دا نووسیویەتی و دەڵێ: ساڵی ١٩١٩ی ز چونکە مامۆستا زێوەر هاوکاری شۆڕشی شێخ مەحموود بوو دوای ئەوەی شێخ مەحموود لە دەربەندی بازیان بەدیل گیرا زێوەر هەڵات چووە کوردستانی خۆرهەڵات لە گوندی زەنبیل لای سەید عەبدولحەکیم ماوەیێک مایەوە ئەمجار لەم هەڵبەستەدا خواستی بەرماڵێکی نوێژ ئەکا لە سەید عەبدولحەکیم وەیان بیگەیینێتەوە بەرماڵی خۆی.

دەربارەی ژینامەی سەید عەبدولحەکیمیش، نەجمەدین مەلا لە ڕۆژنامەی ژینی ژمارە ١٣٤٧ نووسیویەتی دەڵێ: سەید عەبدولحەکیم کوڕی سەید عەبدولڕەحیمی حافظە، ساڵی ١٢٩٢ی کۆچی ١٨٧٥ز لە کوردستانی خۆرهەڵات لە گوندی زەنبیل هاتۆتە دنیاوە خوێندنی لای زاناکانی سابلاخ، مەهاباد لە قوتابخانەی مزگەوتی سوور تەواو کردووە ناوبراو بەکوردی و فارسی و عەرەبی شیعری وتووە لە هونەری شیعردا دەست درێژ بووە ساڵی ١٣٥٧ی ک ١٩٣٨ی ز لە گوندی زەنبیل کۆچی دوایی کردووە. هەر کەسێ دەیەوێ زیاتر لە مەبەستی ئەم شیعرە حاڵی ببێ با سەیری لاپەڕە ١٨٩ی «گەنجینەی مەردان و یاداشتی ڕۆژانی دەربەدەری» نووسینی مامۆستا زێوەر خۆی بکا.

(١) کۆی: وشەیەکی فارسییە بەمانای جێگەی هانا بۆ بردن.

عەرەق ناخۆم*

عەرەق ناخۆم کە تووشی دەردی سەر بم
گرفتاری هەزار دەرد و خەتەر بم
هەچی خوا حەز نەکا ئەیکەم بەسڕی
ئیتر بۆ شەرمەزاری ناو بەشەر بم
عەرەق ناخۆم کە عومرم کورت و کەم بێ
بەجوانی بۆ گرفتاری زەرەر بم
عەرەق ناخۆم کە دووچاری وەرەم بم
هیلاکی خەستەگی قەلب و جگەر بم
عەرەق ناخۆم کە «مقطوع النسل» بم
حەزم وایە کە بابی سەد پسەر بم

عەرەق ناخۆم کە بێ هۆش و خیرەد بم
لە حاڵی دۆست و دوژمن بێ خەبەر بم
عەرەق ناخۆم لە قاقا و پێکەنینم
بەجارێ مەسخەرەی ئەهلی نەظەر بم
عەرەق ناخۆم ئەڵێن: «داء الکئول»ە
لە حەشریشا بەرەنگاری سەقەر بم
عەرەق ناخۆم بەدینار و بەدرهەم
نەتیجەش عەینی کەر تابیع بەزەڕ بم
ئەگەر فەزڵ و هونەر لەم کارەدایە
لە خوا خواستم وەهایە بێ خەبەر بم
نە خەییامم نە قائانیی درۆزن
لەبەر چاکیم نییە گەر لێی حەذەر بم
لە بۆن و بۆگەنی بێزارە تەبعم
فیدای ئەمری خوداو و پێغەمبەر بم

....

* مامۆستا زێوەری شاعیر لەم شیعرەیدا بەئاشکرا دژی شەراب و عارەق خواردنەوە وەستاوە و هەستی ئایینی و خواپەرستێتی خۆی دەربڕیوە و عەرەقی کردووە بەبنەمای ئەم هەموو نەخۆشی و دەردی سەریانەی کە لە شیعرەکەدا ڕیزی کردوون.

ئەم شیعرە لە ڕۆژنامەی ژینی ژمارە ٥٧٤ی ٢٠ی تەمموزی ١٩٣٩ی ز.دا بڵاوکراوەتەوە لە لاپەڕە ٢٦-٢٧ی سۆزی نیشتمانیشدا چاپ کراوە.

خیرەد: عەقڵ و هۆش.

مەسخەرە: گاڵتە پێکراو و شوێنی قەشمەری.

نەظەر: نظر: عەقڵ و دانش.

داء الکئول: نەخۆشیی ئیدمان و توانای دەست لێ هەڵگرتن نەمان. شایانی باسە کە (بێکەسی شاعیر) بەقەصیدەیەک جوابی ئەم شیعرەی مامۆستا زێوەری داوەتەوە.

عارەق ئەخۆم*

بێکەس ١٩٤٣

من عارەق ئەخۆم کە بێ کەدەر بم
کەمێ لە دنیای دوون بێ خەبەر بم
گەلێ سزام دی لە ڕووی عەقڵەوە
بادەی مەی بخۆم بێ هۆش و کەر بم
عافیێتی تۆ بێ بامێ و قوبووڵی
با من بەعارەق تووشی زەرەر بم

بەهەشت کە پڕبێ لە وشکە سۆفی
ئاواتەخوازم هەر لە سەقەر بم
نامەوێ بەرگی ڕیا و زاهیدی
ئەگەر بەو بەرگەش زۆر موعتەبەر بم
کورسیی مەیخانەم لەلا خۆشترە
لەوەی کە لەسەر تەختی قەیسەر بم
ساقی دەخیلە بمدەرێ جامێ
با لە عالەمی مادە بەدەر بم
ڕزگارم ببێ لە چەند و چوونی
موددەتێ بۆ خۆم بێ دەردی سەر بم

* لاپەڕە ١٣٨ دیوانی بێکەس چاپی دووەم - کتێبخانەی (الطلیعة) کەرکووک.

خۆڵ بارانی سلێمانی*

ئەی فەلەک گاهێ بەتەرزە بەردە بارانمان ئەکەی
گا ، بەبارانێکی زۆر مەعرووضی تۆفانمان ئەکەی
دەستی خۆمان بۆچ شکاوە، خۆڵ لەسەر عەردی نەما ،
خۆڵ بەسەرمانا ئەڕێژی؟ خانە وێرانمان ئەکەی؟
بەفرەکەت جوان و سپی بوو تێکەڵاوت کرد بەخۆڵ
کەیفی خۆتە هەر چلۆنێ مەیلی فەوتانمان ئەکەی
گەر خەیاڵی پێکەنینی بێ بەدڵدا دەفعەیێک
دەستبەجێ کارێ ئەکەی دووچاری گریانمان ئەکەی
گەر قەناعەت کەین بەنانێ ڕوو لە ماڵی کەس نەکەین
تووشی سەد قۆرتی وەکو تێلان و لێدانمان ئەکەی
گەر مەعاشمان زەم کرێ یا ، مایە تۆزێ زیاد بکا
موبتەلای شورب و قومار و فیسق و سەیرانمان ئەکەی
گەه بەدەست بادی شەماڵ و گەه بەدەم بادی سەمووم
تووشی سەرمای زەمهەریر و سۆزی نیرانمان ئەکەی(١)
ئێمە چین بۆچی لە سایەی تۆ حەرامە ڕاحەتی؟
تۆ لەلات چاکە لە خۆشی و چاکە حیرمانمان ئەکەی
ئەی فەلەک باکمان نییە لوطفی خوامان (کافی)یە
حەپس ئەکەی؟ یا نەفی ئەکەی، یا تیرە بارانمان ئەکەی؟

....

* مامۆستا زێوەر ئەم شیعرەی ساڵی ١٩٣٣ی زایینی بەبۆنەی بارینی بەفرێک کە دوایی خۆڵی بەسەردا باریوە وتوویەتی و لە ل٣٩- ٤٠ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە، شایانی باسە کە حەمدی صاحێبقرانیش بەبۆنەی لافاوەکەی ساڵی ١٩٣٢ی ز

که زیانێکی زۆری له شاری سلێمانی داوه شیعرێکی زۆر بەسۆزی گوتووه تێیدا دەڵێ:

بۆ مەضەڕڕەت هەر تەنەززوولتان که فەرموو بۆ زەمین
عادەتت وایه که کوردستان بکەیته مەرحەله... هتد

(١) زەمهەریر: شوێنێکه له دۆزەخدا ئێجگار سارده پلەی سەرمای له ئاستی پلەی گەرمای ئاگرەکەی دایه. نیران: کۆی ناره، واته: ئاگر.

ئابووری*

١٩٢١م

مامه هۆمەر سەد شوکر تۆ قووەت و چاوت هەیه
هەر له دێیەک چەن ڕەز و عەرد و بەراویشت هەیه
تووتنەکەت قیمەت نەکا سەد ئیشی تر بۆت قابیله
دێبەرت زەرعی پەمۆکەی ئاوەڕیس چاوت هەیه
تووتنەکەت قیمەت نەکا مازوو گەزۆ، پێسته و خوری
شاڵی زۆر جوان و نەجیبی دەشتی خۆشناوت هەیه
قۆڵ له پەستەک هەڵبکێشه و بچۆره کێوی بۆ شکار
بۆ تیجارەت وەک دەڵەک، وەک ڕێوی سەگلاوت هەیه
خەڵکی گوندی ڕۆخی زێی بادین و کوێ وانێک بیه
تۆش فەقەت زۆر گۆشتی ماسێ پێستی سەگلاوت هەیه
شازده کوندەی قۆڕ و پێنج سەد بەرچنار بوو بەکەڵەک
هەر بە(با) ئەڕواته بەغدا چونکه تۆش ئاوت هەیه
مەسرەفت گەر زۆره چا لێ مەنێ بۆ دەعییه
باسوق و سنجووق و گوێز و مێوژه خۆڵاوت هەیه
هەرچی میوەی ناو بەهەشته تۆ له بەردەستا هەیه
کاڵەک و هەرمێ و بەهێ هەنجیری ڕێژاوت هەیه
عادەت و چاولێکەری وا چای بەحورمەت کردووه
فەزڵەیه بیخۆیتەوه دۆشاو و خۆشاوت هەیه
قۆندەره و پۆتین نەبێ کەوشی سولەیمانی و کڵاش
وەختی بەفریش کاڵەیی گازەرد و پێتاوت هەیه
تووتنەکەت قیمەت بکا ئەو پاره بەس بۆ تۆ نییه
قەرزی کوتاڵ و شەکر، تۆش ڕەنجی ناو ئاوت هەیه

بەو سەر و پێچه زله و پشتێنه هەشتا زەرعییه
بەو کڵۆنجه مەخمەره لۆچی ئەتۆیش ناوت هەیه

....

* ئەم شیعره بەو ناوونیشانەی سەرەوه له ل٢١-٢٢ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوه. له ژین، ژماره ١٢٢٨، ساڵی ١٩٥٤ی. ز. هەر بەو عینوانەی سەرەوه بڵاو کراوەتەوه وه بەهەڵه دراوەته پاڵ خوالێخۆشبوو جەمال عیرفان چونکه شەقەڵی شیعری زێوەر لێرەدا بەئاسانی دیاره، لەوه ئەچێ کاتی خۆی بەهەڵه بەناوی (جەمال عیرفان)ەوه بڵاو کرابێتەوه چونکه جەمال عیرفان هەرگیز شیعری نەوتووه و شاعیریش نەبووه. وه لەو کاتەشدا سانسۆر لەسەر شیعر و نووسینی زێوەر هەبووه لەلایەن ئینگلیزەکانەوه، بۆیه بەناوی خوازراوی جەمال عیرفانەوه بڵاوی کردۆتەوه.

وەرن یاران*

وەرن یاران! تەماشاکەن چ ڕەنگین نەو بەهارێکه؟
له فەیزی ڕەحمەتی بارش هەموو جێ سەبزه زارێکه(١)
شنەی بادی بەهاری ڕەوح بەخش و عەتر پەخشانه
بەگریه و ناڵه هەوریش عاشقێکی بێ قەرارێکه
چ فەڕڕاشێکه پەنجەی قودرەتی؟ بۆ کائینات ئەمڕۆ(٢)
دەر و دەشت و بیابان لالەزار و میرغوزارێکه(٣)
شکا هۆردووی سەرما، هەڵوەشا جەمعییەتی سوپا
هەموو ڕووی کرده سەحرا هەر مەسیره تازه شارێکه
سەحەرگاهان لەناو باخا ئەڵێی مرواریی باریوه
له ئاوونگی هەوا هەر بن چنارێ سەرچنارێکه
جریوەی تەیری تازه جێگەیی طەیرەن ئەبابیله
لەکن ئەهلی بەصیرەت ڕوود و عود و ساز و تارێکه
تەبیعەت تەڕ بووه یەکسەر نەماوه سۆفییی وشکی
یەکێ پابەندی کارێکه، یەکێ دڵبەندی یارێکه
دڵی فەللاح و جووتیار و سەپان پڕ نەشئەو و کەیفه
دەروون تاریک و ڕووگرژه ئەوی صاحێب عەمارێکه
بەدەوری شارەدا هەر وەک (تەشیله) سووڕئەدا جامباز**
گوڵۆڵەی کەوته لێژی نەی ئەزانی تەڕ بەهارێکه
کەسێ چاوی له نەفعی خۆی و مەحوی عالەمێ ببڕێ
بەظاهیر شکڵی ئینسانه، بەباطین هار و مارێکه

نەما حاجەت ڕەئیسی بەلدە ناوێ موحتەکیر بگرێ
بەڵێ مەعبوود کە دای، مەحموود وەکو ئێمە هەژارێکە***

....

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ١٧١-١٧٢ی کەشکۆڵی (أ) و لاپەڕە ٣٦ی کەشکۆڵی (ب)دا نووسراوەتەوە.
موناسەبەی گوتنی ئەم شیعرەش وەکو نەجمەدین مەلا دەڵێ: «ساڵی ١٩٢١ی ز لە بەهاردا باران نەباریوە، دەغڵودان لەلایەن خەلەفرۆشەکانەوە شاردراوەتەوە و گران کراوە. لە دواییدا بارانێکی خۆش باریوە دەغڵودان هەرزان بووە ئەم بەم هۆیەوە (زێوەر ئەفەندی) ئەم هەڵبەستەی سەرەوەی وتووە.
(١) فەیز: فەیض: خێر و بەرەکەت. بارش: باران. سەبزەزار: سەوزایی شیناوەرد.
(٢) کائینات: بوونەوەر.
(٣) لالە: گوڵێکی جوانە پتر لە شوێنی شێدار و قەراخ ئاودا دەڕوێ بەعەرەبی پێی دەڵێن: (شقائق النعمان) گەلێ جۆری هەیە، هەیەتی سێ پەڕە هەیەتی پێنج پەڕەماڵیش و کێویشی هەیە، ئەوەی لە کێو دەڕوێ پەلکەکانی سوور و بن پەلکەکانی لەککەیەکی ڕەشی پێوەیە لە هەوەڵی بەهاردا بەسەلک ئەنێژرێ.
** تەشیلە: مەبەستی کابرایەکی خەلە فرۆشە ناوی عەبە تەشیلە بووە.
*** مەحموود مەبەستی مەحموود ئەفەندی کوڕی قادر ئاغایە کە ئەوکاتە ڕەئیسی بەلەدییە بووە.

نیشانەی مەحەببەت*

نیشانەی مەحەببەت لە کەسدا نەماوە
هەچی تووش ئەبی مەرحەبایە و سڵاوە
مەحەببەت لە لێوایە تا مەرکەزی (ح)ی
عەداوەت لە قەلب و دڵانا چەقاوە[١]
چلۆن کەتمی عەشق بکەم ئەی پەری ڕوو
بەسەنگی جەفا شیشەیی دڵ شکاوە[٢]
بڵێم ئاسکی ناسکە، ڕاستە فیکرم
سڵ و وەحشە، دوژمن بەصەییاد و ڕاوە
سەر و ڕیشەکەم بوو بەفر و، کەچی دڵ
چ منداڵە بۆنی دەمی شیری خاوە
لە ڕەغمی زەمانە وەرە ئەی سەمەن بۆ[٣]
بنیشین بەنۆشین و بۆسەیش عەلاوە

....

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ١٨٦-١٨٧ی کەشکۆڵی (أ) و لاپەڕە ٤٦ی کەشکۆڵی (ب)دا هەیە لە گۆڤاری بەیان، ژمارەی ١٤٢، لاپەڕە ١٨دا بڵاو کراوەتەوە.
(١) مەرکەزی (ح) قوڕگە مەبەستی ئەوەیە کە خۆشەویستی خەڵکی بۆ یەکتری سەر زارەکییە و لە ناخەوە نییە، دۆست و برادەری ڕاستەقینە یا هەر نییە یان زۆرکەمە. بەڵام دوژمنایەتی و ناحەزی نێوان خەڵک جێگیر و لە ناخەوەیە.

(٢) کەتم: شاردنەوە. سەنگی جەفا: بەردی ستەم و زۆرداری. شیشە: شووشە.
(٣) لە ڕەغمی: بەکوێرایی چاوی. سەمەن بۆ: ئەوەی بۆنی وەک گوڵی سەمەن خۆش بێ.
سەمەن: گوڵێکی شینایییە پێی دەگوترێ (مس پەرە) گەڵاکانی زۆرە، گوڵەکەی زەرد و سپی و شینە دەشگونجێ و شکە لە بنەڕەتا (سیمین) بووبێ واتە باڵا سپی وەک زیو.

دیاری*

کەسێ چاک بێ کرداری
لێی قبووڵ بکە دیاری
ئەوەی کەوا بەد فیکرە
قەت دیاری لێ وەرمەگرە
هەیە نانێ ئەبەخشێ
خۆی پێوە هەڵ ئەکێشی
بەبار مننەت دادەنێ
بەخشێ حوققە هەرزنێ
تۆیش بەخشینی چاکت بێ
دەست و دڵی پاکت بێ
مەبە دیاری بۆ کەسێ
دڵت کە لێی بترسێ
دیاری بۆ مەحەببەتە
بۆ دۆستیی و ئولفەتە
دیاری مەکە بەبەرتیل
بێ حورمەت ئەبی و زەلیل

....

* ئەم هەڵبەستە لە لاپەڕە ١ی دەستنووسی شاعیر وەگیراوە. لە لاپەڕە ٩٦ی سۆزی نیشتمان و لاپەڕە ١٣ی دەستە گوڵی لاواندا چاپ کراوە.

پەند و ئامۆژگاری

خۆت سووک بەغائیلەیی سەد مەرامەوە
تا ماوی ڕابوێرە بە نامووس و نامەوە
خۆت ڕۆستەمی زەمانە بەخۆت حاتەمی جیهان
فەخرت نەبێ بەباب و بەخاڵ و بەمامەوە[١]
مەوزووعی ئەهلی فیکرەتە پەروانە و چرا
پەروانە و چرا چووە ناو فیکری خامەوە

تووخوا لە ڕەغمی زاهید و سۆفی بڵێن: کە بێت
موطریب بەتار و عوودەوە، ساقی بەجامەوە
ئەم وت: لە داخی دەهر ئەچمە کونجی عابیدان
زانیم: تەمەڵ عەدوویی خوا بوون گەڕامەوە
بازاڕ ئەنێیتە کۆڵ و لە مەسجید ئەکەی دوعا
دین زۆر موقەددەسە، بەوە نایێتە دامەوە
گاهێ لە ڕۆشنایی و گاهێ لە تیرەگی
گەردوون میثالی تۆیە بەسوبح و بەشامەوە
ئەم بەیتە چەندە خۆش بوو لەلام یاری نازەنین
ئەیخوێندەوە بە لەهجەیی پڕ ئیحتیرامەوە

ئەم شیعرە ساڵی ١٩٢٤ی زایینی بەبۆنەی ڕووداوێکەوە گوتراوە، ڕووداوەکەش ئەوە بوو کە پیاوێکی نوێژکەر و سۆفی لە ڕۆژێکا بازاڕی سلێمانی بۆمباران کراوە، ئیتر بووە بەهەرا و هۆریا و خەڵک ڕای کردووە ئەویش لەوکاتەدا فەردەیەک کووتاڵی دزیوە لە ماڵی خۆیا شاردوویەتیەوە تاپۆلیس چوون لێیان سەندۆتەوە (ن.م) بەدەست لێدانەوە. (سۆزی نیشتمان لاپەڕە ٢٠-٢١).

....

(١) زێوەر لێرەدا ئەوە ئەسەلمێنێ کە نازناوی زێوەر لەقەبی شیعری تایبەتی خۆیەتی و لە کەسەوە بۆی نەماوەتەوە.

گاڵتە و قەشمەری*

ڕووی کردە کار گاهی تەڕەققیی وڵاتەکە
یەعنی وڵاتی کوردە بەبێ دەستەڵاتەکە
تەدریسی عیلمی فەلسەفەیە، فەننی تازەیە
وەحشەت لە شارەوە گەییە قاتە قاتەکە
جاران کە سوخمەیێکی نە ئەردوو و بەهەفتەیێ
ماکینە دەستە. ئێستەکە، وەستا خەیاتەکە
ئەربابی عیلم و دانش ئەوەند زۆر بووە بەناو
لایان خەیاڵی باتیلە پردی سیراتەکە[١]
کەوش و کڵاش و کاڵەو و پێتاو فڕێ درا
کەوشی فەرەنسە ڕەونەقی خستە وڵاتەکە
جاران کە عەشقی جینسی لەتیف باوی سەندبوو
ئێستاکە نووری مەجلیسە بەزمی لیواتەکە[٢]

سەیری کە چۆن تەریقی تەڕڕەققی کرایەوە[٣]
ئاڵا فەرەنگەیە حەرەکاتی سەعاتەکە
ڕێوی نەبێ کە ترسی لە ڕاوکەر هەیە کەمێ
کەس خەونی لانە ماوە موحیتە نیشاتەکە[٤]
دین بوو کە سەددی ڕێگەی ئەم ئەهلە وەحشە بوو
کەس سواری نابێ کەوتووە وەک لاکە لاتەکە
چاخانەیە، سنووقە، مەقاماتی تازەیە[٥]
دێرێکی کۆنە مەسجید و صەوم و صەلاتەکە[٦]
لایان وەهایە دوژمنی دین بن، تەررەققییە
نایانەوێ نزیکی خوابێ، حەیاتەکە
شەو کەیفە، عەیشە، عوشرەتە فیکری تەمەددونە
ڕێگای سەعادەتی ئەوە، دێ، بۆ حەیاتەکە

....

* زێوەر ئەم شیعرە گاڵتە ئامێزەی بەبۆنەی گۆڕانکارییەکی کۆمەڵایەتی بەڕواڵەت پێشکەوتن کە بەسەر وڵاتدا هاتووە و خەڵکی تۆزێک -بەتایبەت گەنج و تازە پێگەیشتوو- لە ئایین دوورکەوتونەوە ساڵی ١٩٢٨ی ز گوتووە لە سۆزی نیشتماندا لاپەڕە ٨٠-٨١ چاپ کراوە.

(١) باتیلە: باطلە: بۆش، پڕوپووچ، پردی سیراتە: پردی صراط.

(٢) لیواتە = لواطە: نێربازی (نەجمەدین مەلا دەڵێ: ئەم نیوەشیعرە هی فایق زێوەرە؛ کوڕی شاعیر.

(٣) تەریق: طریق: ڕێگا

(٤) موصیت = موصیط، نیشات = نشاط واتە کەسێک ترسی لا نییە، چوست و چالاکی وڵاتی داگرتووە.

(٥) سنوق: مەبەستی سندووقی گرام فۆنە کە جاران گۆرانی لەسەر تەسجیل کراوە.

(٦) دێر: پەرستگای مەسیحییەکان. کە ڕاهیبی تێدا دەژی.

ئامۆژگاری*

تۆ کە سادەی عەرەق مەخۆ ڕۆڵە
هاو پیاڵەت مونافیق و زۆڵە
هێزی قاچت نییە هەتا ڕاکەی
دەستەکانیش لە بۆ دیفاع کۆڵە
لووس کە عارەق بخواتەوە بێ شک
هەروەکو دێڵە ئارەزووی گۆڵە
کاکە تۆیش گەر بەجاهێڵی فێربووی[١]
یا کەری، یاخۆ پارەکەت مۆڵە

مامه تۆیش ڕیشەکەت سپی تێکەوت
لازمه بچیه تەکیەکەی سۆڵە
باوەڕێکتان ببێ بەشەرع و حەدیث
خوا ئەسێنێ لە موجریمان تۆڵە
هەرچی ئیشێ بکەی غەیب نابێ
وا مەزانە کە سەر زەمین چۆڵە

....

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ١٠٤-١٠٥ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە.
(١) جاهێڵی: نەفامی یان جاهێڵی: گەنجی لاون

دیسان پەند و ئامۆژگاری*

خێر و صەدەقە بکە بەفەقیر(١)
ئەمما فەقیرێ سەقەت بێ یا پیر
طەلەبەی علووم حەفەظەی قورئان
هەموو قابیلن بەخێر و ئیحسان(٢)
دەروێشی عیفریت زەلامی ملهوڕ
کە پێیان ئەڵێن: دەروێشی کەڵهوڕ
خێریان پێ مەکە ئەوانە ساغن
خاوەنی ماڵن زۆر بەدەماغن
لە پەنای سواڵ نەرم و سەرکزن
لە حەقیقەتدا ئەغڵەبیان دزن
موعاوەنەتی شەخصی بێ چارە
زەڕڕە بەزەڕڕە لای خوا دیارە
کەسێ بەکاربێ یا هەشت نۆ ساڵ بێ(٣)
خێری پێ مەکە نەک فێری سواڵ بێ
تەماڵی مەکە بەو زیو و زەڕە
کەسێکە عوضوی جەمعی بەشەرە

....

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ٤١-٤٢ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە لە لاپەڕە ٢٢ی دەستنووسی شاعیریشدا هەیە. کاتی خۆی لە ڕۆژنامەی (ژیان)ی ژمارە ٤٠٧ی ساڵی ١٩٣٤ی ز لەگەڵ پەخشانێکدا بەبێ ئەوەی ناوی زێوەری لەسەربێ بڵاوکراوەتەوە.

(١) بکە (ژیان)، بدە سۆزی نیشتمان و دەستنووس.
(٢) قابیلن (ژیان)، لایقن سۆزی نیشتمان ئەم دێڕە شیعرە لە دەستنووسی شاعیردا نییە.
(٣) با هەشت نۆ ساڵ بێ ژیان بام هەشت نۆ ساڵی بێ سۆزی نیشتمان و دەستنووسی شاعیر.

پەند و ئامۆژگاری*

زەمانە هەر کەسی هێنایە مەیدان
ئیطاعەی فەرزە لای قەولی حەکیمان
مەڵێ: من فاضیلم ئەو بێ کەماڵە
مەڵێ: من ئیختیارم ئەو منالە
مەڵێ: من دەولەمەندم ئەو فەقیرە
مەڵێ: ئەو هیچە من باوکم ئەمیرە
خەیاڵ و فکری بێ مەعنان ئەمانە
بڵێی من عالم ئەو هیچ نەزانە
هەچی فەضڵێ کە تۆ ئەیکەی بەحوجەت
ڕەزا بە بەو بەشە بێ دەرد و میحنەت
ڕەئیسی میللەتێکی خاوەن ئۆردوو
کەس نازانێ باوکی گاورە یا جوو؟
هونەر ئەمڕۆ بەسەعیی و عیلم و دینە
حەسادەت کاری شەیتانی لەعینە

....

* ئەم شیعرە بەو ناوونیشانەی سەرەوە لە لاپەڕە ٤٠-٤١ی سۆزی نیشتمان دا چاپ کراوە.

پەند و ئامۆژگاری*

یەک عەیبی خەڵک ئەبینی خۆت صاحێبی هەزاری
خەڵکت لەلا خەراوە خۆێشت و وەکو دەواری
ظاهیر فەقیر و سالم بەڕەنگ و بەرگی عالم
ئەمما لە ناو دەروونا مارێکی زەهرداری
چۆن پێت بڵێم: موسوڵمان؟ یا فەردی نەوعی ئینسان
دووری لە خێر و ئیحسان مەستی مەی و قوماری
دەستت لە صنعەتا بێ ناوت لە حورمەتایە
قەلبت لە غەفڵەتا بێ قەڵب و زەلیل و خواری

....

* ئەم شیعرە لە ل٣١-٣٢ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە.

ئەی عالمانی حەق بین

ئەی عالمانی حەق بین تەدریس بکەن بەبێ کین
لادەن لە تەعن و تەلعین لادەن لە وردەکاریی(١)
ڕێی دین گوشادە دەروێش، بەمن چی بوویتە بەنگ کێش
بنوارە مورشیدی پێش مەنوارە بەنگ و ماری
هەتا بڵێن خەتای کرد شێخی ڕەضی یو طووسی
هەروەک قەدیم بەسیی ساڵ ناگەیتە (قاضی لاریی)(٢)
ئەی تاجرانی صادیق وەی کاسبانی لایق!
ڕەحمێ لەگەڵ خەلایق دە بە دوازدە توجاری
هەر موشتەری کە دێتە بەردەم دوکانی ئێوە
صابوون مەدەن لە ژێر پێی، نەشتەر لە شادەماری

....

(١) تەعن = طەعن: تانە و تەشەرە. تەلعین: لەعنەت کردن. وردەکاریی: قووڵ کردنەوەی شتی بێ هوودە. زێوەر لەم دێرە شیعرەدا هێرشێکی ڕەوای کردۆتە سەر شێوەی خوێندنی بڕێ مەلا و فەقێی ئەو سەردەمە کە بەحاشیە و پەراوێز هێندێکیان هێندێکیانیان بەر تانە و تەشەر داوە بەڵکو هی وایان هەبووە ناحەزی خۆی بەکافر زانیوە و لەعنەتی لێ کردووە زیاد لەوەش ئەوەندەیان وردەکاری لە شوێنی بێ هوودەدا کردووە ئەوەندە خۆیان بەشتی پێویست نەبووەوە خەریک کردووە بەجۆرێک فەقێی وا هەبووە هەموو تەمەنی خەریکی خوێندنی دوو سێ کتێبی نەحو و صەرفی عارەبی بووە نەشی زانیوە دەڵێ چی، هی وایان هەبووە بەهەزارەها بەڵگە و قونە قەیدی نەحوی لەبەر بووە بەڵام نەیتوانیوە چوار پێنج دێر بەعەرەبیەکی ڕێکوپێک بنووسێ.

(٢) شێخی ڕەضی: رضی الدین الاسترابادی شەرحێکی دوور و درێژی لەسەر شەرحی جامی کردووە کە (جامي = الفوائد العنيائية) بۆ خۆی شەرح و شیکردنەوەی کتێبی (کافية)ی ئیبن و حاجیبە.
طووسی: نصيرالدين الطوسي ١٢٠٠-١٢٧٣ز. خاوەنی کۆمەڵێک کتێبی گرینگە یەکێ لەوانە کتێبی (تجريد الكلام)ە لە عیلمی عەقیدە و خواپەرستی دا.
قاضی لاری: کتێبێکی (مصلح الدين الانصاري) بە شەرح و لێکۆڵینەوەیە لەسەر (شەرحی قاضي مير) کە ئەمیش شەرح و لێکۆڵینەوەیە لەسەر کتێبی (هداية الحكمة)ی (أثيرالدين الأبهري) لە عیلمی مەنطیق دا.

گرتنی چەخماخسازەکان*

شایعە کەوتە هەموو جێگە و بیستم خەبەرێ
کە حکوومەت بەسزا سنفی تفەنگ ساز ئەگرێ
شۆڕش و غولغولە هەستا لە هەموو کۆڵانێ
بووە ئەو ڕۆژە کە زیرۆح هەموو یەک یەک ئەمرێ(١)
تێکچوو کوورەو دەمە، لاچوو چەکوش و گیرە و گاز
کونجی دووکانەکەیان لێ بووە کونجی سەقەرێ

تەسکەڵەو (زەردەمل) و (لوولە) و (چەرخ) و (خشکە)(٢)
کلکە مشکە لە کونە مشک ئەنرا تا نەبڕێ
(نەرمەساو) باوی نەما (کلکە شێرە) و (فەڕدۆنی)
(چێوەسان)، (جەڕڕە حەتیتە) بووە داری چەپەرێ(٣)
تاقمی زەبتییە وەک باز و هەڵۆ سووری ئەخوارد(٤)
بۆ دوو (بێچوو) لە پەنایێک بگرن قورپەسەرێ(٥)
زیکەزیک (عەینە مەل) و بوونە (مەلەخ) وەستاکان(٦)
باوکی خاوەن شەفەقەت رووی نە ئەکردە پسەرێ
هەورەبان بوو بووە بەست تێی ئەخزان ورد و پچووک
سواری کۆڵی یەک ئەبوون وەک مەسەلی سەربەسەرێ
پێ پەتی هاتوو هەرای کرد بەبێ کەوش و کڵاش
تازە شاگردە یەکێ جووکەیێ، گوێچکە کەرێ
لەنگەری گرت لە هەوا بازی ئەدا وەستایێک
وتی: ئەستۆم بشکێ نیو نمەکم لێ نەنرێ
تووشی وەستایەکی تر بوون کە لە گردی سەیوان
وتی دەروێشم و دەروێش ئەبێ هەر مار بگرێ
کوڕی ئازا لە هەموو جێگەیێ خۆی ئەنوێنێ
ئافەرین وەستا عەزیز دەست بەسیلاح هاتە دەرێ
خەنجەری کرد بەکەمەریا کە لەسەر فیشەک لغ
وتی: فەرقی نییە ئەمرۆ چ موشیر و نەفەرێ
گەرچی دۆستی من و ئەربابی شەو و ڕۆژی منە
باسی وەستا ڕەشید زۆر خۆشە کە شەرحی بدرێ
هەر بەچەرمە ڕەقەکەی ڕاستەوە بوو پێیان وت:
کوڕە دانیشە مەڕۆ نابێ لە بۆ تۆ زەرەرێ
سەگ و تانجیی و گەماڵ و توولە شوێنی کەوتن
وەختە بوو قوڕ بەسەرە چەرمەڕەق و خۆی بخورێ!
ئاشناکەم لە تەنیشت حوجرە فەقیرە، بەستەزمان
کاڵەک و نانی ئەخوارد بیستی لەناکاو ئەسەرێ
هێزی ئەژنۆیی بڕا هەم حەپەسا هەم ترسا
لە وجوودیا بەقەدەر زەڕڕە نەمابوو هونەرێ

وتی: سا ئێوه له بەرکەن جلەکانم نەوەکو
لێم بسێنن بەسزا، جەردە، له شار بچمە دەرێ
عاریان بێ بەخوا دائیرەی چەخماخساز
له وڵاتا ئەتەقن هەریەکە بۆ جێ و گوزەرێ

....

* مامۆستا نەجمەدین مەلا دەڵێ: له دەورەی دەوڵەتی عوسمانیدا کۆمەڵێک وەستا له شاری سلێمانی سەریان دابووە یەک دەستگایان دانابوو کارخانەیان کردبووەوە. تفەنگیان دروست ئەکرد و پێیان ئەوتن: (جەخماخ ساز) حکوومەت ئەمەی پێ ناخۆش بوو، کە تفەنگ زۆر بێ و دەست ئێلاتی کورد بکەوێ کە ڕاو و ڕووتی پێوە بکەن. ئەمجا هات دەستگاکانی لێ داگیر کردن و کارخانەکانی پێ داخستن و دەستی کرد بەگرتنی وەستاکان. زێوەریش ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی وت: (سۆزی نیشتمان لاپەڕە ٨٣-٨٥).

(١) زیرۆح: ذی روح: خاوەن گیان، گیانلەبەر.

(٢) ئەو وشانەی له ناو کەوانەدان ناوی دەستگای چەخماخسازیی ئەو سەردەمەن.

(٣) ئەو وشانەی ناو کەوانەکان ئامێری چەخماخسازی بوون.

(٤) زەبتییە: ضبطیە: پۆلیس و یاساوڵی عوسمانی بوون.

(٥) بێچوو: جۆرە پارەیەکی ئەو سەردەمە بووە.

(٦) عەینەمەل: باڵدارێکی ڕەشە له چۆلەکە گەورەترە زۆر دژی کوللەیە، کۆمەڵ کۆمەڵ دەژیەن بۆ میوە و بەروبووم زیانی زۆرە، هەر ساڵێک کوللە زۆربێ له شوێنێک دانیشتووانی ئەو شوێنە دەنێرن بۆ ئەو ناوچانەی (عەینەمەل)یان تێدایە ئاوی کانی دەهێنن و بەدەغلودانی هەڵ دەپڕژێنن لەم ڕووە گوایە عەینەمەل بەشوێن ئاوی وڵاتەکەی خۆیدا دێت ئیتر دەست دەکا بەقەڵاچۆکردنی کوللەی ئەو شوێنەی ئاوەکەی لێ پڕژاوە.

کاربەدەستانی ئیستیبداد*

وەک تیر له کەوان دەرئەپەڕن تاقمی مەئموور
بۆ قاوەو و بۆ چای بەرەو خوار و بەرەو ژوور
بۆ لاقە مریشکێ ئەچنە کانیی ئەزمڕ(١)
بۆ قوبڵی ئەڕۆن لێرە هەتا چەشمەی ئاموور(٢)
[یازیق سزە ئەی قوجە حکومت أمناسی
کیم یەسڵەیە جگەر سزی کیمدر سزە مشکور]

....

* ئەم پارچە هەڵبەستە له ل٥٣-٥٤ی سۆزی نیشتمان وەرگیراوە. زێوەر لێرەدا چاوچنۆکی و بەرتیل خۆری مووچە خۆرانی ڕژێمی سەردەمی پاشایەتی و داگیرکەری عێراقیمان بەگوێدا دەسرپێنێ.

(١) کانیی ئەزمڕ: سەرچاوەی ئاوێکی سارد و سازگارە کەوتووەتە ئەو دیو دەربەندی کێوی ئەزمڕ و بەسەر شاربازێڕدا دەڕوانێ.

(٢) چەشمە: سەرچاوە. ئاموور: چەمی ئاموور، ئاموور: ڕووبارێکە کەوتۆتە شیمالی ڕۆژهەڵاتی ئاسیاوە له نێوان سیبریا و مەنشوریا. چوار هەزار و سێ سەد و حەفتا و حەوت کیلۆمەتر درێژە و دەڕژێتە بەحری ئاخۆ تسکەوە.

ستایشی ئاسایشی*

حەمد و لیللا وا له دەورەی بانی دێ سەنگەر نەما
ئەشقیا شەق بوو شەقەی پێنج تیر و ماووزەڕ نەما(١)
دائیما شوکری حوکوومەت کەن ئەهالیی سەرچنار
تەشقەڵەی کوردی گەڕی جافی زیانی مەڕ نەما
چاکی کرد بۆ خۆی مچیل مرد و دوکانی شاردەوە(٢)
چونکە خۆبادان و دەست دانانی سەر خەنجەر نەما
ڕوو له هەر جێیەک ئەکەی بۆ خۆت بچۆ باکت نەبێ
لووتی لۆتی شۆڕە سەر سمت و کەفەڵ وەروەر نەما(٣)
(با) نەبێ کەس لێفە نافڕێنێ بنوو بێ غەم بەشەو
گەندەدز لێفە فڕێنی ساڵی پێشووتر نەما
نانتان بێ غەم بخۆن ئەی ئەهلی ڕەحم و مەرحەمەت
تووخوا و تووبی ڕەسول پاڕانەوەی سواڵکەر نەما
سەیری کۆڵانان بکە ئێستا کە چەند پاکە و تەمیز
پیسیی و تۆزی سەرەنگوێلک له ڕێی مەعبەر نەما(**)
خواجە فەندی گەر دڵی عاجز نەبێ عەرزی ئەکەم(٤)
ڕۆژی دەرسی کوردییە تەئریخەکەی (نادر) نەما(٥)
(صاحبا أمیدگاها دەست بوسم) تێپەڕی(٦)
دەرسی کوردیی خۆم ئەخوێنم باوی ئەسکەندەر نەما(٧)

....

* وەکو دەڵێن: له دوای نەمانی شۆڕشی شێخ مەحموودی نەمر ئاژاوە و بێ گەورەیی کەوتبووە ناوشاری سلێمانییەوە، وڵات بێ گەورە و نیظام و ئاسایش بوو دز و پیاوکوژ زۆر بوو بوو و برسێتی و بێ ئیشی باو بوو. ئەگێڕنەوە دز و ئەشقیا بەجۆرێک زۆر بوو بوون شەو بەسەر بانەکانەوە گەڕاون چییان بەردەست کەوتبێ دزیویانە. تەنانەت دەگوترێ جاری وا هەبووە پشتێنی پیاو دز پڕی داوەتێ و سەرێکی بەدەست دزەکەوە بووە و سەرێکیشی بەدەست خاوەنەکەیەوە بووە. ماوەیەک گوریس کێشەکێ و سمڕسمڕێنیان لەگەڵ یەکتریدا کردووە. زۆر کەس کە ئەم ئاشووب و نائاساییەیان بەچاوی خۆیان بینیوە ئێستا له ژیان دان و دەیگێڕنەوە. ئیتر شیعرەکەی زێوەر ئاماژەیە بۆ ئەو سەردەمە. شایانی باسە کە مامۆستا نەجمەدین مەلا له پەراوێزی ل٣٠ی سۆزی نیشتماندا شتێکی تری دوور له واقیعی کردووە بەمونەسەبەی ئەم شیعرە بەپێویستی نازانین بینووسینەوە.

(١) ئەشقیا: پیاو خراپ. پێنج تیر و ماوزەڕ: دوو جۆرە تفەنگ بوون.

(٢) مچیل: پیاوێکی شێرگەر بووە له سلێمانی (ن.م)

(٣) وەروەر: دەمانچە.

(**) مەعبەر: شوێنی پێدا ڕابووردن.

(٤) خواجه ئەفەندی: ناوی عەزیز کوڕی وەسمان ئاغا کوڕی ڕەسوڵ کوڕی حەسەن لە نەوەی عەلی بانوشیرە لە هۆزی گەڵاڵییە ساڵی ١٨٤١ی ز لە سلێمانی هاتۆتە دنیاوە لە ژیاندا زۆر خزمەتی زانستی کردووە و مەدرەسەی تایبەتی کردۆتەوە زۆر خەڵکی تێدا فێری خوێندەواری بووە، ساڵی ١٩٤٢ی ز کۆچی دوایی کردووە.

(٥) مەبەستی کتێبی (تاریخی نادری)یە کە ئەو کاتە خوێندنی باو بووە.

(٦) لە سەردەمی حوکمی عوسمانیدا لە سلێمانی نامە بەفارسی دەنووسرا کوردی باوی نەبوو.

(٧) ئەسکەندەر: مەبەستی نامیلکەی (ئەسکەندەر نامە)یە.

باسی دونیا(١)

دەقی شیعرەکە لە ڕۆژنامەکەدا، ئەم پێشەکییەی بۆ نووسراوە: ئەم شیعرە لە وەختی خۆیدا لە تەرەف ساحێب ئیمزاوە بۆ دەرج و نەشری تەودیعمان کرابوو. «فقط مع الاسف» تا ئێستا لەبەر زەیقەت مەجال مومکین نەبوو، لێمان ببورن.

ساحێب ئیمزا: واتە ناوی شاعیرەکە (فایەق زێوەر)ە.

بەڵام لەبەر ئەوەی ئەم شیعرە زیاتر مۆرک و شەقەڵی (زێوەر)ی پێوەیە بەڕاستمان زانی بەناوی خۆی خودی (زێوەر)ەوە بڵاوی بکەینەوە خوێنەری بەڕێزیشی لێ ئاگادار بکەین. ئەمە و چەندین شیعری تری سەردەمی خۆی بەو جۆرە بڵاو کراوەتەوە. دیارە ڕەقابە لەسەر شیعرەکانی زێوەر بووە لەلایەن حاکمی سیاسی ئەو سەردەمەوە.

گەه بەفر و باد و باڕەش و سەختیی و مەرارەتە
گەه گەردەلوول و تۆز و بوخار و حەرارەتە
سەددی تەریقی ویسالی و موحیبانی عالەمە
میحنەت هەمیشە قیسمەتی ئەولادی ئادەمە
دنیا چ ڕەنگە، گەهی سوورە گەه سپی
باوەڕ نییە بەڕاستی کەوا ڕاستە یا چەپی
**
دەشت بوو بەشاخ و شاخ و تەپە چوونە ئاسمان
حەیوان و تەیری وەحشی پەنای خستە ناومان
لەم بەفرەدا بەسەیر و هەوەس مەیلی ڕاو ئەکەین
هەر شەوێ خەیاڵی گۆشتی سەر پلاو ئەکەین
هەی هەی چ غافڵین و چ بێ باک و سەرسەرین
حەیوانی کێوی بێ خەبەرە، (قەومی) خۆ خۆرین
**
شاهەنشەهی جبال مەگەر شاخی بەرزی پیر(٢)
ئەم سیلسلەی جباڵە لە ژێر چاویا ئەسیر

وا سەیری شەرق و غەرب و جنوب و شیمال ئەکا
ئەم مەنزەرەی لەتیفەیە دەفعی مەلال ئەکا
سوورکێو، سەگرمە، گۆیژە و قەندیل سوپاهیە
تەختی زەمینە قووببەی گەردوون کولاهیە
**
ئەم بەفرە زیوی خالیسە یا بەحری یاسەمین
یا قەترەیەکی ڕەحمەتە کەوتۆتە سەر زەمین
سەرچاوەی حەیاتی شەتی دیجلەیە و فورات
دنیای فەیز و نیعمەتە بۆ ئەهلی کائینات
ئەمرۆ جەفای سەردیە (سبحەی سەفای) دڵ
ئەم بەفرە جازیبەی تەرەب و شەوقی بولبولە
**
ئەی سەبزەیی بەهار ئەی خونچەی ئەمەل
لابەی لە چاوی ئێمە هەموو عیللەتی سەبەل
کەی تۆ لە خاکی پاکی وەتەن جلوەگەرد دەبی
کەی ڕۆشنی دەروون و جەلابی نەزەر دەبی
دڵشادم ئێستە ئاخری ئەم دەردە مەرهەمە
دوای (عُسرِیُسرَ) نەصی خوداوەندی ئەعزەمە

(١) ئەم شیعرە لە سۆزی نیشتماندا مامۆستا نەجمەدین مەلا بەدەستکاری خۆیەوە بڵاوی کردۆتەوە بەڵام ئەم دەقە ڕاستییەکەیەتی کە لە ڕۆژنامەی ژیان ژمارە ١٤ی ساڵی ١٩٢٦دا بەئیمزای فایەق زێوەر بڵاوکراوەتەوە بەڵام لە ڕاستیدا هی (زێوەر) خۆیەتی.

(٢) (شاخی بەرزی پیر) مەبەست پیرەمەگروونە.

سەرگوزەشتەی کاربەدەستانی دەوری عوسمانی*

باسی مەئمووری دەوری عوسمانی
هەمووی مەعلوومە لای سولەیمانی
نیک و بەد هەرچی بوو ئەوا ڕابوورد
شیر نەما، دۆ برا، کە مانگا مرد
غایەتێ باس ئەکەم لە یەک مەئموور
وەختی ئینگلیز کە تاوی دابوو تەنوور

پیاوێ قەرزی ئەبێ ئەچێتە شکات
حەقی چەند ساڵەکی بدا کە نەجات
ئەنووسێ قەبضەیێک مودیری زەمان
کە ئەبێ بێتە لام فلانی فلان
خاوەنی قەرز ئەچێتە سەر کابرا
قەبضەکەیشی لە ڕووی ئەوا دەرئەخا
پیاوی بێ چارە پێی ئەڵێ: ئەی یار
حەقی تۆ ثابیتە بەبێ ئینکار
نیمە من عالەمێ بکەم ڕازی
ضەبطییە و تۆ مودیر لەگەڵ قازی(١)
بەقەدەر حەقی تۆ ئەبێ دیاری
بۆ مودیر بەگ بەرم نەکا لاری
پیاوی چاک بە، ڕەفیق بە، تووبی خوای
حەقی خۆت وەرگرە مەچۆرەوە لای
مەسئەلە حەلل و فەصڵیان کرد زوو
لێک ترازان بەدڵ خۆشی هەردوو
کە ئەوەی بیست مودیر دڵی ئێشا
ضەبطییەی نارد و کابرای کێشا
وتی: بۆچی نەهاتی هەووەڵ جار
وتی: ئیش حەل کرا بەبێ ئینکار
وتی: تۆ خائینی نەفام و مناڵ
بدە سەد ڕوپیە و مەچۆرەوە ماڵ
ڕقی زۆر بوو مودیر، جەریمەی کرد
نەک جەریمە، کە قیمە قیمەی کرد
ئەمەبوو حاڵی ئەسبەق و سابیق
خوا بکا ئیتر وانەبێ لاحیق

....

* ئەم سەرگوزەشتە شیعرییە لە ل٦٤-٦٥ی سۆزی نیشتمان دا چاپ کراوە.
(١) ضەبطییە: زەبتییە، پۆلیس

سیاسەت*

لینی وتی: بازێ ئەبەمە میسر و فەڵەستین(١)
بۆ خۆم ئەبمە سەروەر و سوڵتان و سەلاتین
هیتلەر وتی: لینی! مەکە زۆر موشکیلە ئیشت(٢)
تۆ بەم حەرەکە مەیگرە گوو ڕیشم و ڕیشت
مەغروور بوو قسەی هیتلەری نەکرِی بەقرِانێ
هێنایە وجوود واتەی هیتلەر بەتەکانێ

....

* ئەم سێ دێرە شیعرە لە لاپەڕە ١٠٥ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراون.
(١) مەبەستی مۆسۆلینییە کە یەکێک بووە لە پیاوانی بەناوبانگی ئیتاڵیا و دامەزرێنەری حزبی فاشیستی (الاتحادی)یە ساڵی ١٩٢٩ی ز موعاهەدەی (لاتران)ی مۆر کرد کە ڕێککەوتنێک بوو لە نێوان کورسی ڕەسولی و ڕژێمی ئیتاڵیا ١٨٨٩-١٩٤٥ز.
(٢) هیتلەر: سەرۆکی حزبی وەتەنی سۆشیالیست (نازی) سەرۆکی ئەڵمانیا بوو، شەڕی دووەمی جیهانی هەڵگیرساند و کاتێک دەورەی بەرلین گیرا خۆی کوشت.

ئامۆژگاری*

چونکە دنیا، هەرچی ببەخشێ ئەبێتە عارییە(١)
گەر قوبووڵی کەی بەخۆشی عیللەتی بێ عارییە(٢)
حوڕ نەبیت ناژیت، لە عالەم لەززەتی تۆ مردنە
ڕاستێکی دنیا و قیامەت لەززەتی ئەحرارییە
داعییەی گەورە و ڕیایی و خزمەتی یاری فەقیر
تا دەوامی بێ خراپی لەم دیارە دیارییە(٣)
داری دەس قەڵباغی سەر پۆتین پێ ناتخاتە پێش
داری دەستی میللەتی پێشکەوتووان بێدارییە(٤)
میللەتی ئەسلاو هەتا بێ چارە بوون چاریان هەبوو(٥)
ئێستە کە چاریان پەیا کرد شەئنیان بێ چارییە(٦)
قەت مەڵێ: من کورد و مەدحەت تورک و سەعدوون عارەبە(٧)
جوملە ئیسلامین برایمان لە شەرعا جارییە
قەومی کورد هێشتا مناڵە لانک و بێشکەی پێ ئەوێ
بۆ قەومی شێری شادمان پڕ قورگ و زارییە

....

* ئەم شیعرە لە ل١٠٧-١٠٨ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە.
(١) عارییە: عاریە: خواستەمەنی، ئەوەی بیدەی بەیەکێکی تر بەو هیوایە لێی وەربگریتەوە.
(٢) عیللەتی بێ عاری: هۆی بێ ئەدەبی و کەم تەربیەتی. لەنێوان (عارییە) و (بێ عارییە)دا جۆرە طیباقێک هەیە.
(٣) دیار: وڵات. دیارییە: ئاشکرا و دەرکەوتوو. لەنێوان (دیار) و (دیاری) جۆرە جیناسێکی جوان هەیە.
(٤) بێداری: بەخەبەری و هۆشیاری لە نێوان (داری) و (بێداری) جیناسی ناقیص هەیە.
(٥) میللەتی ئەسلاو: مەبەستی گەلانی سلاڤە.
(٦) بێ چارە: بەدبەخت و چارەڕەش. چاریان هەبوو: چار، لێرەدا واتە قەیصەر.
(٧) مەدحەت: مەبەستی مەدحەت پاشای تورکە (١٨٢٢-١٨٨٤ز) یەکێک بووە لە هەرە پیاوانی لێهاتووی عوسمانییەکان، زۆر قانوون ناس و ئیداری بووە ماوەیەک والی بەغدابووە.
سەعدوون: مەبەستی (عەبدولموحسین ئەلسەعدوون)ە کە بە (عەبدولموحسین پاشا) بەناوبانگە. ساڵی ١٨٧٩ی زایینی لە ناصریە لە دایک بووە بۆ خوێندن نێردراوەتە ئاستانە لە (مدرسة العشائر) دەرچووە دوایی چووەتە (المدرسة الحربیة) ئەویشی تەواوکردووە، بووەتە زابتێکی لەشکری عوسمانی دوایی بووەتە (مرافقي) سوڵتان عەبدولحەمید، دوایی گەڕاوەتەوە بۆ عێراق، دوای جەنگی یەکەمی جیهانی کراوە بەوەزیری داخیلیە، ئەمجا کراوە بە سەرەک وەزیران هەروا بووەتە سەرۆکی (مجلس الأعیان) و (مجلس النواب)یش، ساڵی ١٩٢٩ی.ز. خۆی کوشتووە.

چ خۆشە؟*

چ خۆشە حوکمی عەدالەت، نەمانی مەحکومی
چ خۆشە ڕەفعی سەفالەت شیعاری مەظلوومی؟
لە بەینی قەوم و میلەلدا چ خۆشە مەوجوودیی
چ ئافەتێکە حەقیقەت بەڵای مەعدوومی
چ نەگبەتێکە ئیلاهی جەهالەتی میللەت
چ دەوڵەتێکە موئەید ئەساسی مەعلوومی
نەما لە سایەی عەدلی ئیلاه و لوطفی خوا
لەسەر خراپەی ئەم کوردە سایەیی بوومی
لە فەیضی لوطفی خواوە ویلایەتی مووصڵ
نەجاتی بوو بەتەواوی لە پەنجەی ڕۆمی
بەڵێ نەتیجەی زوڵم و جەفایە بۆ هەر کەس
بەرۆکی خۆی ئەگرێ عاقیبەت بەمەشئوومی
کولاهی فەخری هەموو کوردەکان گەیشتە فەلەک
کە تورکی دا بەزەویدا خەیاڵی مەوهوومی
کە عوصبەتول ئومەم ئەم حوکمە عادیلانەی دا
حەیاتی دا بەعێراق و نەماوە مەحروومی

بژی بەعەدلەوە عوصبە لەگەڵ بەریتانی
چرای وڵاتە قەراریان بەلەفظی مەفهوومی

....

* زێوەر ئەم شیعرەی بەهۆی ئەوەوە گوتووە کە ساڵی ١٩٢٤ی ز لەلایەن مەجلیسی عوصبەتول ئومەمەوە، ولایەتی موصڵ لە تورکیا دابڕا و خرایەوە سەر عێراق. (سۆزی نیشتمان لاپەڕە ٤٦-٤٧)

من ئەڵێم*

من ئەڵێم: لازم نییە فێربم لە دنیادا حیساب
پێم ئەڵێن: ئەی چۆن نەجاتی خۆت ئەدەی ڕۆژی حیساب؟(١)
من ئەڵێم: مەهدی لە دنیادا نییە و زیندوو نییە(٢)
شاه ئیسماعیل ئەڵێ: ئەتهێنمە بەر داری عەزاب(٣)
من ئەڵێم: هیچ حەوسەڵەی سەیری کیتابم لا نییە
پێم ئەڵێن: مەجبوور ئەبێ بگری بەدەستێکت کیتاب
من ئەڵێم: هەر باری عەشقی ئالی حەیدەر کافییە
ئەهلی سوننەت پێم ئەڵێن: سەربارییە حوببی صەحاب(٤)
ئێوە مەهدین یا نەبی یاخۆ لە بابی پرس ئەکەم
ئەم سوئالەی من لە ئاخردا دەمێنێ بۆ جەواب
من ئەڵێم: کەی میللەتی خۆت خۆش ئەوێ غەمیان ئەخۆی؟
پێم دەڵێ: وەختێ شەرابێکم ببێ گۆشت و کەباب
من ئەڵێم: کەی یادی حەشر و دۆزەخ و ئاگر ئەکەی
پێم ئەڵێ، وەختێ ببینم سووفیی و مەللای خەراب

....

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ٣٦-٣٧ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە.
(١) حیساب: لە نیوە دێری یەکەمدا مەبەستی زانینی ژمارە و لێکدانەوەیە، لە نیوە دێری دووەمیشدا مەبەست ڕۆژی قیامەتە.
(٢) مەهدی: مەبەست حەزرەتی مەهدییە کە گوایە لە ئاخری زەمانا دێتەوە بۆ ناو خەڵک.
(٣) شاه ئیسماعیل: مەبەست شا ئیسماعیلی صەفەوییە کە بەزۆر خەڵکی کردووە بەشیعە. ئەم شا ئیسماعیلە ساڵی ١٤٨٧ی ز هاتۆتە دنیاوە لە ئەردەبیل هەر لەوێش ساڵی ١٥٢٤ی ز مردووە. بناغەدانەری حکوومەتی صەفەوییە بەبنچینە دەچێتەوە سەر ئیمام موسای کاظم لە کاتێکا ئێران پشێویی تێدابوو چووە سەر حوکم و فارس و ئازربیجانی داگیرکردن ساڵی ١٥٠٣ی ز نازناوی پاشایەتی بۆ خۆی پچڕی و وڵاتی داگیرکردن لە ڕۆژهەڵاتەوە تا هوراتی گرت و لە جنوبەوە بەغدای خستە ژێر دەستی خۆیەوە دەستیشی بەسەر نەجەف و کەربەلادا گرت مەزهەبی شیعەی بڵاو کردەوە. لەگەڵ عوسمانییەکان کەوتە شەڕەوە لە شەڕی چاڵدێراندا ساڵی ١٥١٤ی ز تێ شکا.
(٤) صەحاب: کۆی ئەصحابە واتە یار و هاوڕێکانی پێغەمبەر.

شێته هەر کەس*

شێته هەر کەس وا تەماشای ئێستەی هیتلەر ئەکا
یا بەهەڵپەی خۆترێنی ئەو کەمێ باوەڕ ئەکا
ئەو کەسەی بڕوا بەنەصری ئاخری ئەڵمان ئەکا
یا کەرە و دەرکی نییە یا تێ ئەگا و خۆی کەر ئەکا
هەڵمەتی نازی ڕووەو خاوەر سەراپا حینەتە
ئاگرێ سوور بێ موحەققەق خۆی بەخاکستەر ئەکا(١)
ئاخری ئەم هەوڵ و ئەم پێشکەوتنەی خۆکوشتنە
کێ ئەسەلمێنێ کە پووشو شەڕ لەگەڵ ئەخگەر ئەکا(٢)
ئاو و گڵ هێنای بەشەق بۆ ساحەی مەوت و فەنا
ظاهیرەن مەقبەر لە توێی خاک و گڵی خاوەر ئەکا
زوو ئەگەر بێتوو بگاتە شەرقی ئەوسەط من ئەڵێم:
سینگی نازی حەز لە نووکی سونگیی و خەنجەر ئەکا
ئەم تەم و هەور و هەڵایە یەک شەوە، تێپەڕ ئەبێ
ئاخری ڕۆژی ظەفەر ڕۆژێ لەکەل سەر دەرئەکا

....

* ئەم شیعرە لە (ژین)ی ژمارە ٦٤٧دا بەناوونیشانی «شاعێرێکی بەناوبانگ و ئەدیبێکی شیرین زمان وا ئەڵێت» بڵاوکراوەتەوە. لێژنەی لێکۆڵینەوەی دیوانی پیرەمێرد بەهی پیرەمێردیان دانابوو بەڵام ئەو پسپۆڕ و برادەرانەی مسوەددەی دیوانەکەیان هەڵسەنگاند بوو تێکڕا داکۆکییان لەسەر ئەوە کردبوو کە هی زێوەر بێ نەک هی پیرەمێرد بۆیە ئێمەیش خستمانە نێو دیوانی زێوەرەوە. بەتایبەتی کە زێوەر یەکێک بووە لەو دژ بە(نازی)یانەی کە هەرگیز نەرمی نەنواندووە بەرامبەر بەفاشیزم و نازییەت، هەموو کات هەڵوێستی تایبەتی خۆی لە کۆڕ و کۆبوونەوە و هەڵسان و دانیشتنیا دەربڕیوە خەتی ڕیجعەی بۆ خۆی نەهێشتۆتەوە.

(١) خاکستەر: خۆڵەمێش.

(٢) ئەخگەر: پشکۆ ئاگر، خەڵووزی گەشاوە و داگیرساو.

سیاسی نیم*

سیاسی نیم و عەسکەر نیم بەڵام دیارە بەئاثاری
کە هیتلەر لەڕ بووە نەیماوە هەڵپەی پار و پێراری
لە بەر کەڵبە و بڕەی وردکردووە ورچێکی کوێستانی
لە ئاویشا بەجارێ دوو نەهەنگ داویە پەلاماری
ڕەفیقیشی کە مۆسۆلێنییە مەعلوومە لای عالەم
لە دەست یۆنان گەییشتە ئاسمان فریاد و هاواری

ڕەفیقی حیزە، خۆی بێ هێزە، مانەندی کەری دێزە
بەتۆپینیش ڕەزایە مەرگی هاوەڵ بوو بەسەرباری
بەتوند و تیژی هاتە پێشەوە هیتلەر بەڵام دوایی
پەتی پچڕا و، هیوای بڕا، دەفی دڕا، نەما چاری
دەخیل ئەی خێڵی ئینگلیزی صەقالیا پڕ لە ئیسلامە
ئەبێ چاودێری بکرێ چ دێهاتیی و چ ناوشاری
سەداکەی فاتیکان فتوای جیهادی دابوو بۆ سەر ڕووس
منیش فتوا ئەدەم (پاپا) بەپایەک بێننە یاری

....

(*) زێوەر ئەم شیعرەی ساڵی ١٩٤٤ی ز. لە بابەت جەنگی هیتلەرەوە گوتووە، لە ل٥٢ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە.

تێک ڕژاون

تێک ڕژاون خۆ بەخۆ سوور بوو بەخوێن دەشت و چیا
ئینتیقامی ئەهلی ئیسلامە لە ناو ئەسپانیا
گەر هێلاسلاسی موسڵمانانی خستە ناو کەمەند(١)
حەق تەعالا دەستبەجێ بۆی نارد شەقی ئیتالیا
چونکە ئەووەڵ خزمەتی ئیسلامەکانی کرد حەبەش
ناوی چاکەی باقییە لای ئەوروپا و ئاسیا
هەر ئەڵێم: باسی سیاسەت ناکەم و لێی دوور ئەبم
عاقیبەت ئەمخاتە نووسین ظوڵمەکانی تورکیا
ستالینیش نەبێ نوطقێ بدا بۆ کوردەکان
خاک و ئاو و جێگەمان دوای خستوون فینلندیا
دەست لەمل قەومی عەرەب کەن موتتەحیدبن دوو بەدوو
شوهرەت ئاوازەتان ئەڕوا هەتا ژاپۆنیا

....

* ئەم شیعرە لە ل٢٩ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە لە پێشەوەشی ئەو دێرە نووسراوە کە دەڵێ: «زێوەر ساڵی ١٩٣٥ بەهۆی هێندێ شۆڕش و ئاژاوەی جیهانەوە وتوویەتی».

(١) هیلاسلاسی: هایلەسلاسیە: ئیمپراتۆری حەبەشە بووە ساڵی ١٩٣٠ لەگەڵ ئیتالییەکان بەشەڕ هات. ساڵی ١٩٣٥ پەنای بردەبەر ئینگلیز.

فەلەستین*

گریانە فەلەک چاوی لە ئەحوالّی فەلەستین!!
بوریانە مەلەک جەرگی لە ئەهوالی فەلەستین
لەعلی یەمەنە سوور بووە شاخی هەموو ئاخۆ
ڕەنگینە بەخوێنی ژن و منداڵی فەلەستین
شەللالەی ئاو سەیری مەکە زۆرە لە دنیا
شەللالەی خوێن سەیرە لەناو ماڵی فەلەستین
هەر کوشتنە، خوێن ڕشتنە، ئیعدامە، لە هەر لا
سووتاوە بەبۆمبای عەدوو باڵی فەلەستین
جەژنە، خەنەبەندانە لە هەر شار و دیارێ
خوێناوە خەنەی بازن و خەڵخاڵی فەلەستین
لاشەی شوهەدا دەعوەتی ئینگلیزە لە سەحرا
کردوویەتی بۆ وەحش و قەل و داڵی فەلەستین
شەو چاترە لەم عەصرە کە عەصری مەدەنی بێ
ئیثباتی قسەم شاهیدە ئەقوالی فەلەستین
ئەی هیندو عەرەب، تورک و عەجەم، کوردی موسوڵمان
چۆن جوولەکە بێ حاکمی فەعالی فەلەستین
وا ئەهلی صەلیب هاتەوە سەر قودسی موبارەک
ئەی ڕوحی صەلاح لابەرە زیلزالی فەلەستین
بێ ڕزق و ئیرادە هەموو مەئیوس و پەرێشان
بۆتە ڕەمەزان ئەووەلی شەووالی فەلەستین
صەهیوونی لە ئەڵمانەوە دێ خاوەنی موڵکە
خاوەن نییە بێ مایە و حەمماڵی فەلەستین
ئینگلیز، بەحەرب داخڵی ئەم خاکە نەبووی تۆ
چۆن ڕووت هەیە خۆت کردووە بەجەنراڵی فەلەستین
ڕێی حەق ئەگرن طالبی عەدلن هەموو ئیسلام
بەو واسیتەوە ڕەوشەنە ئیقبالی فەلەستین
مەشهوورە کە جوو لەشکری دەججالە، لە ئاخیر
مەهدیی هەیە بۆ چارەی دەجالی فەلەستین

گەر موددەعی بەم قەتل و قیتالە دڵی خۆشە
گوم نابێ لە ئەحفاد و لە ئەنجالی فەلەستین

....

* ئەم شیعرە کاتی خۆی مامۆستا زێوەر بەو شێوەی سەرەوە گوتوویەتی و بەمەش شاعیر لە سنووری وڵات چۆتە دەرەوە و هەڵوێستێکی پیرۆزی نواندووە و هاوبەشی لێقەوماوانی فەلەستینی کردووە بەگوێچکەی زەمانەیدا سرپاندووە کە چەوسێنراوەکان و گەلە ژێردەستە و ئاشتیخوازەکان هەموویان یەک هەڵوێست و یەک مەبەستیان هەیە. کەچی مامۆستا نەجمەدین مەلا هاتووە شیعرەکەی لەو ئاسۆ فراوانەوە هەڵگێڕاوەتەوە بۆ بارە کوردایەتییەکە و وشەی (فەلەستین)ەکانی گۆڕیون بە (وڵاتم) لە سۆزی نیشتمانیشدا لاپەڕە ٣٧-٣٨ هەر لەسەر شێوەی نووسینی نەجمەدین مەلا چاپ کراوە. ئێمە خستمانەوە سەر شێوەی خۆی بەمەش زۆر خوێنەری چەواشە کردووە ئەمەش بەڵگەیەکی حاشاهەڵنەگری دەست تێوەردانی خوالێخۆشبوو نەجمەدین مەلایە بۆ چەواشەکردنی مێژووی شیعری و هەڵوێستی زێوەر چ بەرامبەر بەکورد و چ بەرامبەر بەبیانەش.

ئیستقبال بۆ تازە پێگەیشتووەکان(١)

صوبحینی ئەم تەجەدود، بۆ تۆیە ئەشەباب
بۆ تۆیە ئەی ئومێدی وەتەن خادمی حەیات
ئەی ئافتاب فەجری ئەمەل مایەی حەیات
صوبح سەعادەتێکی عەجەب و پاک و بێ صەحاب
هەر چاوەڕوانی تۆیە دەسا فرسەتە شەباب

**

ئەی فەجری غوبار و کەدەر عالەمی ئەمەل
چاوی لە تۆیە کە ئومێدی هەموو کەسی
ئەلحەق عیلاجی دەردی دەوایەکی نەورەسی
هیند چاوەڕێ بوو چاری هەتا پێکەنی صەبەل
فەرموو درەنگە وەختی طلوعێکە بێ حجاب

**

بەڵکو کە صەرفی ماضی تاریک و هەوڵناک
بکرێتەوە خەتی لە پڕ دڵ بچێتەوە
نەختێ بەهاری عەیش و وەتەن و وەختی بێتەوە
شاهید خەزان عومری بکاتە سینە چاک چاک
بکرێتەوە فەهمی ماضی پڕ عەزاب

**

ئەی نووری سیدەکان و وەتەن وەقتی غیرەتە
تەحصیلی عیلم و مەعرەفە مایەی شەرەف
تێ کۆشە بۆ سبەینێ نەوەک بتکەنە هەدەف
صوبحینی خاک و ئەم وەتەنە لات ئەمانەتە
خزمەتی وەتەن شەرەفی هەموو بۆ تۆیە ئەی شەباب

**

ئەی موحتەرەم موعەلیمی هۆشیار و بەویقار
ئەی دوشمنی جەهالەت و ئەی خادمی بەشەر
ئەی خەصمی یەئسی دائیمی ئەی مایەی ظەفەر
ئەی مەحضەری سەعادەت میللەت بەئیفتیخار
لادەن لە ڕووی ماء وەتەن زیللەت نیقاب

**

ئێوەن بەنووری عیلم منەوەر ئەکەن وڵات
ئێوەن کە خزمەتی وەتەن میهرەبان ئەکەن
تەنویری فیکری عالەم و تەعلیم شەئن ئەکەن
ئیحضاری مەعریفەت ئەکەن فرصەتی نەجات
پڕ نوور ئەکەن وڵاتی وەکو شەوقی مەهتاب

**

مەحبووبەی جوانی وەتەن شۆخ و ماهڕوو
ئارایش بەخشڵی عیلم دەن مەکەن قصوور
تەنویر کەن بەشوعلە بەهێزی کەن ثبور
قەد بێ جیازی ئەم کچە هەرگیز مەدەن بەشوو
بەڵکو ببێ وەتەن لە سەعی ئێوەوە فیضاب

**

ئیتر ئەکەم بەیانی خلوصی و تەشەکوران
تەقدیمی ئیحترامی خصوصی بەدڵ و بەجان
بۆ خزمەت جەنابی مودیر و موعەلیمان
ئەم بووکە سەبزە با بکەم دیاری و خەڵات
هەرچەندە زەرەری هیچ نییە شەوقی ئافتاب

م. نووری

....

(١) شێخ نووری شێخ سالّحی شاعیر لە ڕۆژنامەی پێشکەوتن ژمارە ٨٣ی ٢٤ی تشرینی دووەم ساڵی ١٩٢١دا ئەم هەڵبەستە بڵاودەکاتەوە زێوەریش وەڵامی دەداتەوە.

ئەی بولبولی!*

ئەی بولبولی حەدیقەی موڵکی هونەروەری
دەرحەق بەلوتفی خاصی جەنابت خەجاڵەتین
لەو مەدحە بێ غەشە هەموو بێ قەدر و قیمەتین
قابیل بەمەسلەکی ئودەبایە سوخەنوەری
«للّە درّکم» کە گەیشتوویتە ئەنوەری(١)

**

شوکرت ئەکەم بەناوی مودیر و موعەللیمان
مەدحت ئەکەم بەناوی ڕەفیقانی موحتەرەم
ئەی نووری دیدەیی وەتەنی پاک و موحتەشەم
دەرحەق بەعیلم و مەکتەب ئەتۆ هاتوویتە زوبان
فیکری بلّندی تۆیە گەیشتۆتە موشتەری(٢)

**

خاکی وەتەن کە گەوهەری هاڕاوەیە هەمووی
وەک سورمە وایە بۆ نەظەری ئەهلی مەعریفەت
نایێتە ڕێی ژمارە کە لەو دایە هەر صیفەت
پڕ ئاوەکەی حەیاتە هەموو شیشەو و سەبووی
بێ نرخە گەوهەری کە نەگا زوو بەجەوهەری

**

چاوی لە دەستی ئێمەیە ئەم دایکە بێ کەسە
دەورەی تەجەددودە، ئەمە عەسری تەکامولە
عەیبێ کە نەقص و گەورەیە ئەمڕۆ تەکاسولە
خوێندن لزوومە سا چ لە مەکتەب چ مەدرەسە
بەسیە سەماعی چەنگ و نەی و عومری سەرسەری

**

عیلم و فنوونە بۆتە چرای موڵکی سەر زەمین
فەننە جەمادی کردووە ئەمڕۆ بە «ذو حیات»
دیقەت کە تۆ بەچاوی حەقیقەت لە کائینات

جەهلە کە بۆتە باعیسی فەوتانی موڵک و دین
عیلمە کە صاحێبی دەگەیێنێ بەسەروەری

**

یارەب! هیدایەتێ مەربووطی قودرەتە
بێ بەش نەبین لە نیعمەتی عیلمێ کە نافیعە
دەرخەی چرا بەحورمەتی زاتێ کە شافیعە
لامان بدەی لە جەهل و نەفامی کە ظوڵمەتە
فەرمان فڕیوە جیقەقەی سەرما نەبێ فەڕی**

....

* مامۆستا زێوەر ئەم شیعرەی لە وەڵامی هەڵبەستێکی شێخ نووری شێخ ساڵحەوە کە لە ڕۆژنامەی (پێشکەوتن)ی ژمارە ٨٣ی ٢٤ تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٢١ی ز بڵاوکراوەتەوە.
شیعرەکەی زێوەریش لە لاپەڕە ٢٢-٢٤ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە.
(١) لله درکم: واتە پاداشی چاکەدانەوەی ئێوە هەر بەدەست پەروەردگارە. ئەم ڕستەیە لە عەرەبیدا وەکو پەندی پێشینانی لێ هاتووە بۆ مەدح و دوعای چاکە بەکاردەهێنرێ.
ئەنوەری: شاعیرێکی ناوداری فارسە.
(٢) موشتەری: مەبەستی ئەستێرەی موشتەرییە.
** فەڕ: عەقڵ و ژیریی. جیقە: چقەی پاشایەتییە شتێکە وەکو تاج و نەجمە بەکڵاوەوە شەتەک دەدرێ.
واتا عەقڵ و هۆشمان فڕیوە و بێ عەقڵی نەجمە و نیشانی سەرمانە.

وەرامی زێوەر بۆ شێخ نووری شێخ ساڵح*

ئەی مەرحە لە پەیمایی فەضای لایەتەناهی
ئەی دافیعی حوزن و کەدەر و ڕەنگی سیاهی
ئەی شەمعی ئیلاهی
ئەی نووری سەماوات و زەمین ڕەهبەری گوم بوو
ئەی ڕۆشنی بەخشایی غەریبانی موکەددەر
ئەی ماهی مونەووەر
هەرتۆی کە بەشەو مونیسی مەردانی غەریبی
تۆ واسیتەی خۆشیی ئەغیار و حەبیبی
بۆ خەستە طەبیبی
سەیرت ئەکەن ئەهلی وەتەن و دوور لە وەتەن هەم
شەمعێکی لەطیفی لە نەزەر دیدەیی عالەم
بێ مەسرەفی درهەم

جەزری هەیە، مەددی هەیە دەریا، سەبەبی تۆی
سەرباخ و خیابان لە وەوە زینەتی عەردە
وەک مەرهەمی دەردە
تو عەشقی جەمالت وەرە ئەی قاصیدی یەزدان
نامەم بگەیێنە بەدەسی مەردی سوخەندان
یاری شەکە ڕەفشان(١)
ئەو ساکینی هەولێرە کە شارێکی قەدیمە
ئۆتێلی شەریف مەسکەنە بێ یار و نەدیمە
دۆستێکی حەمیمە
عەرزی بکە ئەی تووتیی صەحرایی مەحەببەت
سەرمەستی ئەدەب، سەرخۆشی صەهبای مەحەببەت
دانای مەحەبیەت(٢)
چوارشەممە بەسەیارە و عەرڕادە لە هەرلا(٣)
سەیرانە لە سەیوان و لە شەخسان و لە صەحرا
سەیرێکە دلارا
ئەم ساڵ وەکو ساڵان نەبوو ئەم شارە بەهاری
بۆتە گوڵی ناو چیمەنی ئاهووی تەتاری
وەک نەقش و نیگاری
نازک بەدەنان دێن و ئەچن عیشوە فرۆشن
وەک حۆری ئەڕۆن سوندوس و ئیستەبرەق ئەپۆشن
مەهوەشن و بەهۆشن(٤)
ئەو قۆربە شکاوە کە دەکەی یادی، نەماوە
سەیرانگەهی یارە بووەتە دەشتی سەماوە
تەغییری تەواوە
جێ گۆڕکەیە ئێستاکە مەسیر بووەتە وەیس(٥)
ئەو دەشتە لەطیفە بووەتە لانی غەزالان
جێی لەیلە لەگەڵ قەیس
(نووری) مەبە عاجز وەکو ئێرانەیە هەولێر
جێی عیلم و عەمەل، فەضڵ و هونەر، لانەیە بۆ شێر
هەم مەنبەعە بۆ خێر

فەرزی بکە ئۆتێلە کە لای صۆفی شەریفە
زۆر ئەهلی سلێمانی لەوێ بۆتۆ حەریفە
شارێکی زەریفە
هاو شەهرییەکانت کە لەوێن مەردی گوزیدەن
مەعلوومە هەموو صاحێبی ئەفعالی حەمیدەن
شابەیتی قەصیدەن
بیخوێنەرەوە گوفتەی وەک شەککەری نالی
لابا لە مەذاقا کە ببێ ترشیی و تاڵی
شیرینە مەئالی
(عاجز مەبە قوربانی کە ئەمە دەورە نە جەورە
ساقی کەڕەمی یەک بەیەکە نۆرە بەنۆرە)*

....

(١) شەکەرە فشان: شەکەر ئەفشان بۆ وەزنی شیعر وشەکە سووک کراوە. بەواتا شەکر پڕژاندنە مەبەستی قسەی خۆش و تەڕ و پاراوە.

(٢) صەهبا: شەڕاب. موحببەت: خۆشەویستی.

(٣) عەڕڕا: عرّادە: عەرەبانە.

(٤) سوندوس و ئیستەبڕەق: لیباس و کاڵای ئاوریشم و زەڕکەش

(٥) وەیس: سەیرانگە و مەزاری پێشەواییێکە بەناوی وەیس قەرەنی. مایی دەشت: ئەوسا لە قەراغ سلێمانی بوو، بە تەواوی شوێن کارگەی جگەرەی ئێستایە.

* نەجمەدین مەلا ئەم دێرە شیعرەی خستۆتە ناو کەوانەوە بەهی نالی داناوە گوایە زێوەر تەضمینی کردووە بەڵام لە دیوانی نالی دا بەرچاوم نەکەوت.

***

ئەم شیعرە لە لاپەڕە **٢٣٩-٢٤٢**ی کەشکۆڵی (أ) وەرگیراوە. هۆی وتنی شیعرەکەش وەکو نەجمەدین مەلا لە لاپەڕە **٢٣٦**ی کەشکۆڵەکەدا نووسیویەتی ئەمەیە «ساڵی **١٩٣٩**ی ز. شیخ نووری شێخ ساڵح کە ئەوسا لە هەولێر کاربەدەست بوو هەڵبەستێکی موستەزادی نارد بۆ مامۆستا زێوەر ئەویش هەر لەسەر ئەو وەزن و کێشە وەرامی دایەوە جارێ لە پێشەوە هەڵبەستەکەی شێخ نووری ئەنووسین ئەمجا وەرامەکەی زێوەر، ئەمە هەڵبەستەکەی شێخ نوورییە:

ئەی بادی صەبا! پەیکی خەیاڵاتی ئەدیبان
ئەی میر وەحەیی فێنکی زامی دڵی سووتاو
ئەی بادی خەرامان!
وەختێ کە ئەدەی شەو لە لق و پۆپی درەختان
سەد دەنگی نەیی و ناڵەی عوودت بەفیدابێ
ئەی موطریبی ناڵان!

گەر تۆ نەئەبووی ئەی ئەثەری قودرەتی لاهووت
چۆن پێ ئەکەنی غونچە دەمی فەسڵی بەهاران
ئەی نەی زەنی بۆستان
چۆن ناڵەی مەحزوونی کەوی دامەنی کێوان
تەئثیری ئەکردە جگەری لەت لەت و برژاو
ئەی موونیسی مورغان
ئەی بادی صەبا هەستە مەوەستە وەکو ئینسان
ڕوویێ بکەرە مەسکەنی جارانی سولەیمان
مەدفوونە لە سەیوان
ئەو شارە کە مەشهوورە بەکاشانەیی بابان
یەنبووعی ئەدەب، کانی هونەر، مەعدەنی عیرفان
هەم لانەی شێران
سەیرێ بکە بنوارە بەشار و بەکەنارا
دەورێ بدە نەختێ لە دەمی صوبحی بەهارا
ئەی بادی دلارا!
ئەم نامەیە جوان بگرە بەدەستێکی بلوورین
ڕازاوەتەوە چونکە بەمیهر و مەه و ئەنوەر
عەینەن وەکو ئەفسەر
بەو شەرتە لە تەقدیمی ئەوا واسیتە بێ ژین*
بیخەیتە سەری شاهی ئەدەب حەزرەتی (زێوەر)
ئەی بادی پەیەمبەر!
زاتێکی ئەدیبە بەئەدەب چۆرە حوزووری
عەرزی بکە چاکە بەدڵی ئێوەیە نووری
هەر ماتە لە دووری
عەرزی بکە ئەی هەیکەلی شیعر و ئەدەبیات
بێدەنگی بەسە گیانە! لە ئۆتێلی شەریفا**
ئوستادی ئەدەب شاعری پڕ فیکر و خەیاڵات
نابێ بەزەییت بێ بەغەریبێکی زەعیفا
مەظلووم و نەحیفا
ئاخۆ ئەثەرێ ماوە لە سەیرانگەهی یارە***
چوارشەممە ئەڕازانەوە نەو ڕستە نیهالان
وەک توولی نەمامان

لاگیره بەسەریانەوە وەک ڕۆژی درەخشان
گەردانە لە ملدا ئەبووە ماه و ستارە
بەم فەسڵی بەهارە
چواشەممە کە دێ ناڵە ئەکا دڵ لە قەفەسدا
وەک مورغی ستەمدیدەی مەحبووس و موکەددەر(١)
وەک کۆتری پا بەستە لە ئەثنایی هەوەسدا
مەبهووت و سەراسیمە موکەددەر لە موقەددەر
بێ تاب لە نەفەسدا
دائیم دڵەکەم ئێستە لە لای قۆریە شکاوە****
ئەو جێیە کە مەشهوورە بەمەڵبەندی نیگاران
جێی سوحبەت و سەیران
چۆنە ئەثەری ماوە، وەیان بۆتە کەلاوە
کیسرایی سلێمانییە ئاثاری نەماوە
هەر بوومی لەناوە

....

* شێخ نووری مەبەستی ئەوەیە کە مامۆستا زێوەر ئەم شیعرە لە ڕۆژنامەی (ژیان)دا بخوێنێتەوە واتە ڕۆژنامەکە واسیتەی گەیاندنی شیعرەکەی شێخ نووری بێ بۆ زێوەر.

** مەبەست بە (ئوتێلی شەریف) چایخانەی دەروێش شەریفە کە ئەوسا شاعیر و ئەدیبەکان لەوێ بوونەوە.

*** سەیرانگەهی یارە: مەبەستی گردی (مامە یارە)یە کە کەوتۆتە ڕۆژهەڵاتی شاری سلێمانییەوە جاران سەیرانگا بووە ئێستا مەزاری پیرەمێردی شاعیر و ئەوڕەحمان بەگی بابان و جەمیل صائیبی لێیە.

(١) لە دەستنووسەکەدا نووسراوە: (ناتەواویەک هەیە لێرەدا) -ئاراس-

**** قۆریەشکاو: سەیرانگایەکی سلێمانییە.

خوابی خەرگۆشی*

خوابی خەرگۆشی هەتاکەی، وەعدەی بێدارییە(١)
دوژمنی خۆت و منالت ئەژدەهای بێکارییە
پیاوی تەمەڵ دوژمنی خۆی و عەدووی هەر کەسە
قەولی «الكاسب حبیب الله» لە عالەم دیارییە
چاو لەمووچە و توورەکانە مەبڕە دائیم ئەی زەلام(٢)
مایەیی دنیا و دینت کەسب و صەنعەتکارییە
سەد غەرامافۆن فیدای هۆهۆیی جووتیارێ بکە
جوققەی شاهی بەپەنجەی خزمەتی جووتیارییە(٣)

وا بەجێماوی لە خێڵ ناگەیتە کوێستانی مراد
کوردە! سادەی غیرەتێ. غیرەت نەوەی دیندارییە
مەغریبی باری گەیاندە مەنزڵی ئەمن و ئەمان(٤)
تۆش لە ناو قوڕدا چەقیوی عەیش و نۆشت زارییە
«لیس للانسان الاّ ما سعی» بیخوێنەوە
سەعی و غیرەت ئەمری مەشرووعە، کەلامی بارییە
بەسیە شۆربا خواردنی ناو تەکیەکان و خانەقا
ڕووت لەدەرگاهی (تَوَكُّل) بێ سەبەب بێ عارییە(٥)
مونکیری شێخی تەریقەت نیم، حەقیقەت پێت ئەڵێم
چاوت ئاوسا هێندە نووستی، وەعدەی هۆشیارییە
صووفی! جەرگم بۆتە خوێن، فەوتاوە دنیا و دینمان
چەند هەزاران پیاو و ژنمان بوونە عەبد و جارییە

....

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ١١-١٣ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە لە پێشەوەشی نووسراوە: «ئەم هەڵبەستەی خوارەوە ساڵی ١٩١٢م لە گۆڤاری هەتاوی کورد لە ئەستەموولْ چاپ کراوە.»

(١) خواب: خەو. خەرگوش: کەروێشک. خوابی، خەرگوشی: واتە کەروێشکە خەو یان خەوی کەروێشکی.

(٢) توورەکانە: ئەو موچەیەیە کە خزمەتکار لەسەر خەرمان ئەیدرێتێ.

(٣) جوققە: نیشایەکە بەکڵاوی شاهانەوە کراوە. لە تۆقی سەریان بەقەوس بەرزبۆتەوە.

(٤) مەغریبی: واتە ئەوروپایی.

(٥) توکل: تەوەککول: واتە پشت بەخوا بەستن دیارە پشت بەخوا بەستن بەبێ ئەوەی کە کابرا بۆ خۆی هیچی لە دەست بێ پەسند نییە، لە حەدیثدا هاتووە کە کابرایێک هاتە خزمەت پێغەمبەر عەرزی کرد قوربان! وشترەکەم ببەستمەوە یان تەوەککولم بەخوابێ؟ پێغەمبەر فەرمووی بیشی بەستەوە وتەوەککولیشت بەخوابێ.

ئەم سپی و سوورە

ئەم سپی و سوورە چەشنی لەشکری ڕووس
ڕاو ئەنێن ساردیی شێتای عەبووس
وەکو چەرچڵ هەور ئەگرمێنێ
ئەمر ئەکا دوشمنانی ئەفڕێنێ
قاسە قاسپی کەوە و چریکەی قاز
ڕوو لە کوێستان ئەکەن بەسەد ئاواز
چاووڕاوی نەماوە هیتلەری دەی
غەمی ناڕوا بەسەد قەرابەی مەی

حەق حەقی کۆتر و نەوای بولبول
مارشی فەسڵی بەهارە بۆ شای گوڵ
پیرەمێردیش بەهەڵپەڕین جوانە
چونکە نەورۆزی گردی سەیوانە
گردی سەیوان بەئەرغەوان ڕەنگین
ئاسمان خۆزگە خوازە بێ بەزەمین
کوردە سا هەستە وەختی جۆماڵە
شاخی کوێستان کە ئیستە خاڵ خاڵە
شەتڵی تووتن بچێنە، گوڵ ببڕە
پەردەی زوڵمەتی شەوت بدڕە
وادەی کارە بۆی مەنوو، هەستە
گیانلەبەر نەشئەدار و سەرمەستە
دەنگی بلوێری شوان و هۆهۆی جووت
ئەوەیە بۆ ژیانی میللەت قووت

بڕوام پێ بکەن*

قەسەم بەسێبەری شاخ و شنەی نەسیمی بەهار
بەقاسپە قاسپی کەو و دەنگی کۆترانی نزار
بە ئاوی صافی چیاو و هەوای بێ تەپ و تۆز
کە مەقصەدم نییە ئیللا تەڕەققیاتی دیار[١]
تەڕەققیاتی دیاریش یەکێ لە وان عیلمە
دووەم زەراعەتە سێیەم صەناعەتێکی بەکار
چەهارەمین وەسیلەی عەمارەت و تەعمیر
کە ڕووبکاتە هەموو جێگە دێ بێ یاخۆ شار
ئەمانە هەموو مەبعووثی تازە ڕێکی ئەخا[٢]
ئەوە وەکیلی هەموو میللەتی فەقیر و هەژار
وەکیلی پێشوو قوصووریان نەبوو حەقیقەت ئەڵێم
هەتا لێوای نەخۆشی کەوتە دارەدار بەدار
حەکیمی حاذیقی پێ لازمە نەخۆشی ضەعیف
هەتاکو قووەت و خوێن دێتە ناو وجوود و دەمار

* ئەم شیعرە لە لاپەڕە ٤٤-٤٥ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە. ئەو ناوونیشانەی سەرەوەی دراوەتێ لە ل ٩ی دەستنووسی

شاعیریشا هەیە بەڵام بەبێ ناوونیشان.

(١) تەرەققیاتی دیار: پێشکەوتن و سەربەرزی وڵات.

(٢) مەبعووث: مەبەستی ئەندامانی پەرلەمانی نوێنەرانە کە ئەوکاتە پێیان وتوون (مەبعووث).

فەلسەفە*

بێ فائیدە سەودازەدەیی پارەو و پوولی[١]
بێ سوودە کە بەسراوی خەمی پەرچەمی لوولی
ڕێی ڕاستی قەت ناگری، هەر چەوتییە ڕێگات
لەم عەرصەی دنیایە وەکو هاودەمی کوولی
نوستووی لە بەرابەر صەنەمی عیففەت و ئەخلاق
بۆ زەوق و صەفا و ڕاهی سەفاهەت چ عەجوولی
مەحروومی لە دەرگاهی هەموو ئەهلی سەعادەت
خۆشیت چییە لای ئەهلی هەوەس ئێستە قوبووڵی
ئەمڕۆ بەفەرەح ڕادەبوێری لە هەموو جێ
وەڵڵاهی سبەی قوڕ بەسەر و مات و مەلوولی
ڕۆژ و شەوت ئەڕوا بەعەبەس دوور لە ئیطاعەت[٢]
شەرمەندی دەرگاهی خوداوەند و ڕەسوولی
هاومەجلیس و هەم پیاڵەی سوڵتان و خەلیفەی
بۆ حیرص و طەمەع پێشڕەوی هۆردوویی مەغوولی[٣]
هەرچەندە جگەر گۆشەی گەورەی شوهەدابێ[٤]
گەر بێ عەمەلی لەککەی بەرچاوی بەتوولی[٥]
بەهلوولی بەدینداری و زەغلوولی بەگوفتار[٦]
حەققەن نە ئەوی، نەئەمی بێ دین و جەهوولی
ئەی غافڵی بێ کردەوە بێ ئاوی و بێ زاد
وریابە سەفەر کردەی سەحرای بەطوولی

* ئەم شیعرە بەناوونیشانی سەرەوە لە لاپەڕە ٣٤-٣٥ی سۆزی نیشتمان دا چاپ کراوە.

(١) سەودازەدە: ئەوەی دەردی عەشق یا خۆشەویستی یا هەر شتێکی تر کاری تێ کردبێ. یا بە مانا پەرێشانە.

(٢) عەبەس: بێ هوودە و بێ سوود.

(٣) هۆردووی مەغوول: لەشکری مەغوولەکان کە بەسەرکردایەتی جەنگیزخان بەشێکی زۆریان لە وڵاتانی نێوان صین و بەحری ڕەش داگیر کرد.

(٤) گەورەی شوهەدا: مەبەستی حەزرەتی حوسەینی کوڕی ئیمامی عەلییە.

(٥) بەتوول: بتول: مەبەست حەزرەتی فاطیمەی کچی پێغەمبەرە.
(٦) بەهلوول: باڵوڵی دانا صۆفییەکی سەردەمی (هارون الرشید) بووە. بەتەواوی دەستبەرداری دنیا بووە، بەشێتیان داناوە.
زەغلوول: سەعد زەغلوول (١٨٦٠-١٩٢٧)ز) تێکۆشەرێکی میسری بەناوبانگە خەطیبێکی زمان پاراو و نیشتمانپەروەرێکی نموونە بووە لە مەدرەسەی ئەزهەر خوێندنی تەواو کردووە، سەرۆکی ئەنجومەنی نیشتمانی میسر بووە ماوەیەک وەزیر بووە، دامەزرێنەری پارتی (وەفدی) میسریش بووە.

شاخی تاریدەر*

ئەمشەو کە دەی تەمووزە لەسەر شاخی تاریدەر
چەند خۆش بوو عەکسی ئاگر و شەوقی ضیای قەمەر
ئاگر حەرارەتێکی ئەبەخشی لەسەر زەمین
مانگیش برووەتێکی بڵاو کردەوە لەسەر
بەه بەه لە خاشەخاشی گەڵای سەر درەختەکان
هەی هەی لە قاسپە قاسپی کەوی شاخەکان سەحەر
سەرمای هەوای مانگەشەو و گەرمیی ئاگریش
ڕەنگێکی ئیعتیدالی پەیا کرد بوو مەقەڕ
لایێ وزەی سەماوەر و لایێ جزەی کەباب
دۆی سارد و مزری بوو بەمەزەی چای پڕ شەکەر
شاخانی ئەورووپا بەفیدای ئەم مەقامەبن
هەر مەنظەرە طەبیعییەکەی مەحوەکا کەدەر(١)

....
* مامۆستا زێوەر ئەم شیعرەی لە تەمووزی ساڵی ١٩٣٥ی ز. کە بۆ گەشت و سەیران چووە بۆ شاخی تاریدەر لەشاربازێڕ گوتووە. لە ژیانی ژمارە٤٩١ ساڵی ١٩٣٦ بڵاوکراوەتەوە هەروەها لە ل١٥-١٦ی سۆزی نیشتماندا چاپ کراوە.
(١) مەحوەکا: واتە: مەحو ئەکا، لەبەر کێشی شیعرەکە سووک کراوە.

مەتەڵ*

کۆنە شارێکە لە جێیێکی دەشت
حورووفەکانی دووی کەمە لە هەشت
دووانی تەبیعەت داویە بەخەڵک
سیانی چشتێکە بۆ ڕووی ئەرز بەکەڵک
وەری گێڕیەوە پەڵەی نەمێنێ
چشتێکی وایە عالەم ئەژیێنێ
لەیەک تا پێنجی هێندە بەتامە

لێرە بەرەو خوار خۆراکی عامە
دووان و سیان و چوار دەردی بێ دەوا
سیانی دوایی خەڵک شەقییە لە دوا
یەکی سەرەتا و دووانی دواییینە
بە دوو ڕوو لە ڕووی دایک شیرینە
چواری ئاخری حیساب گەرێکە
لە شازدە خانە خەبەر دەرێکە

....
* ئەم شیعرە لە ژینی ژمارە ١٠٤٩ی ١٩٥١/٥/١٠دا بڵاوبۆتەوە لە لاپەڕە ١٢٣ی سۆزی نیشتمانیشدا چاپ کراوە.
هەڵهێنانی مەتەڵەکەش: شاری خورماڵە چونکە پیتەکانی شەشن (خ و ر م ا ل). دوو پیتی سەرەتای بەشێوە نووسینی سەردەمی زێوەر دەبێتە: (خو: خوو) پیتی یەکەم ودووەم و سێیەم دەبێتە: خۆر (ڕۆژ) ئەگەر خۆرەکە هەڵگێڕیەوە و نوختەی خێیەکەش لابەری دەبێتە (ڕۆح).
لە پیتی یەک تا پێنجەم دەبێتە (خورما). پیتی دووەم و سێیەم و چوارەم (و،ر،م) دەبێتە (وَرَم)ی عەرەبی و دەردێکی کوشندەیە. سێ پیتی کۆتایی واتە(م،ا،ل) دەبێتە (ماڵ) و هەموو خەڵک بۆی تێدەکۆشێ. پیتی یەکەم و پێنجەم و شەشەم واتە (خ،ا،ل) دەبێتە (خاڵ) کە دوو مانای هەیە یەکەمیان برای دایک دووەمیان نوختەیێکی ڕەش یا ماوی لەسەر ڕوخسار یا شوێنێکی تری جیسم بێ هەردووکیشیان لای ئافرەت خۆشەویست و شیرینن. پیتی سێیەم و چوارەم و پێنجەم و شەشەم واتە: (ر،م،ا،ل) بەشێوەی نووسینی عەرەبی دەبێتە (رمّال) لەسەر کێشی (فعّال) سیفە موبالەغەیە و بەکەسێک دەگوترێ کە زانیاری (ڕەمڵ) بەباشی بزانێ و حسابگەر بێ. زانیاری ڕەمڵ بریتییە لەوە کە لەسەر ئەرز چەند خەتێک بکێشرێ و خانە بکرێ بەشێوەیەکی تایبەتی بۆ ئەوەی شتی نەزانراو و غەیبی پێ بزانێ.
شایانی باسە کە زانیاری ڕەمڵ شتێکی خەرافی و پڕ و پووچە و لەگەڵ زانستی ڕاستەقینەدا ناگونجێ.
ئەوەش لە بیرنەکەین کە مامۆستا ئەخۆڵ «ئەحمەد دەروێش» بە دە شیعر ئەم مەتەڵەی زێوەری شی کردۆتەوە ئەمەش شیعرەکانە.

جوابی زێوەرە ئەی پیری پڕ مەعنا و ورد خاڵە!
ئەوا دۆزیمەوە ئەمجا مەتەڵ شەش پیتە خورماڵە
یەک و دوو کەوتە سەریەک بوو بە(خوو) مەوجودە لای عالەم
لەلای هەندێ پەسند ئەکرێ و لە لای بەعزێ بەڵایە و غەم
کە سیانیان کەوتە پاڵ یەک خۆری ئاڵتونین لە دەشت و دەر
گوڵ و میوەو درەخت و گیا ئەبووژێنێتەوە یەکسەر
وەری گێڕی بەبێ نوختە ئەبێتە ڕوح لە دونیادا
کە بۆ ژینە لە ئینسان و مەل و پادار و بێ پادا
لەیەک تا پێنجی خورمایە بەڵێ تامدار و شیرینە
بەڵام خۆشتر هەیە خاڵە! لە لای تۆش زۆرە هەنگوینە
لە دوو تا چوار کە یەک کەوتن (وەرەم) دەردێکە بێ ئامان
کە تووشی هەر کەسێ بوو ئەیکوژێ بێ فایدەیە دەرمان
بەڵام سێ پیتی دوایی ماڵە بۆ شاو و گەدا ئاوات

وەکو سەعدی ئەڵێ: سەتتاری عەیبە و (قاضي الحاجات)
یەک و پێنج و شەشی کێیە ئەوەندە خۆشەویست، خاڵە
وەکی تر داغی دڵدارە نیشانەی ڕوومەتی ئاڵە
لەسێهەم پیتەوە تا شەش ئەوە (رمّال)ە تالع گەر
بەڵام عەیبی نەبێ پاداشی لای کامتانە تۆ و زێوەر
ئەگەر لای خۆتە تێرمان کە ژەمێ خۆم و بلە و گۆران(١)
بەڵام گەر لای جەنابی زێوەرە ڕێکی ئەخەین خۆمان

(١) خۆم: ئەخۆڵ: ئەحمەد دەروێش
بلە: مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد
گۆران: مامۆستا عەبدوڵڵا گۆران

جوابی مەتەڵ*

جوابی مەتەڵ شارێکی خۆشناو
وەهات عەرز ئەکەم ئەی حورمەت گیراو
لە شاری کوردان (جەننەتی ثانی)
ئەگەر حەز ئەکەی ئەتۆ بیزانی
ئەووەڵی (بێ)یە ئاخریەکەی (هێ)یە
بەه چەندە خۆشە! (بانە) ئاوا بێ
با، بۆ (موثبەتە)، (نە) بۆ مەنفییە
بانە دوو هیجا و چواری حەرفییە
ئەووەڵی لابەی ئانەی قیمەتدار
دیوارێ برمێ بنە قووەتدار
(هێ)ی لێ لابەری بانێکی بەرزە
یاخوا مەحفووظ بێ لە بەڵا و تەرزە
سەر هەڵوەشێن قیمەت ئەبەخشێ
دیوار برمێنی قووەت ئەبەخشێ
گەر بێ بناغەی هەڵگێڕی و گوم بێ
ناوی بڵندی ئەو وەختە هەڵدێ

....

* لە ل ١٢٥ی سۆزی نیشتمان دا نووسراوە: کە لەژمارە یەکی گۆڤاری دیاری کوردستان ساڵح زەکی بەگی ساحبقران ساڵی ١٩٢٥ی م مەتەڵێکی جوانی نووسیبوو مامۆستا زێوەریش بەشیعر جوانی وەرام داوەتەوە جارێ ئەمە مەتەڵەکەی ساڵح زەکی بەگە:

شارێکی خۆشناو موثبەت و مەنفی
لەم سەرو لەوسەر مەعنای دوو حەرفی

خانەنشین*

موددێکە کە مەحکوومی گەلێ ناکەس و کەس بووم
وەک بولبولی کەم دانەیی ناو کونجی قەفەس بووم
مەحکوومی هەموو نەوعە موفەتتیش کە دەهاتن
گۆیا (وسوواغا)ن و منیش عەینی حەرەس بووم(١)
تەسدیقی بەیاناتم ئەکردن کە درۆش بوو
دوو ڕوو سیفەتیم گرتبوو وەک عەینی عەدەس بووم(٢)
سەد شوکر نەجاتم بووە سەربەستم و ئازاد
شاهێن نەظەرم ئێستە کە جاران کە مەگەس بووم(٣)

....

* مامۆستا زێوەر ئەم شیعرەی بەبۆنەی خانەنشینی خۆیەوە ساڵی ١٩٤٠ی ز. گوتووە. شیعرەکە ئاوێنەیەکە بۆ تاقیکردنەوەی ژیانی وەزیفی شاعیر خۆی. ناڕەزامەندیی خۆی بەرامبەر ئەو ژیانە تاڵە دەربڕیوە گلەیی خۆی لە ڕۆژگار دەکا، چونکە هیچ کاتێک زەمانە بەئاوات و ئارەزووی شاعیر نەبووە.
(١) وسوواغا پیاوێکی ئازا و دلێر بووە ئەوکاتە سەرۆکی پاسەوانان بووە.
(٢) عەدەس: نیسکە لە پەندی پێشینانماندا نیسک کراوە بەنموونەی بێ باری ئەگەر کەسێک بێ بار بێ و دووڕوو بێ دەڵێن: وەکو نیسک وایە بەر و پشتی لێک جیاناکرێتەوە.
(٣) شاهین نەظام: واتە ڕوانینم وەکو شاهین وایە.
شاهین: پەلەوەرێکە لە شێوەی هەڵۆ چاوی یاری پێ دەشوبهێنن لە توانای ڕاوکردنی دڵی دڵداراندا.

پردی وەتەن*

وا تەواومان کرد پردی (تەگەران)
بەسەریا بڕۆن گەلی هاوسەران
پردێکی تریش بۆ (قەڵا چوالان)
نۆرە دێتە سەر (سیوەیل و ئالان)
پۆستەی شاربازێڕ ئیتر ئاو نایبا
ڕەنجی مەلەوان دراوە بە با
زستان و بەهار ڕێگا بەندان بوو
مەئمووری چوارتا ئەهلی زیندان بوو
ئێستا وا ڕێیان بۆ کرایەوە
تەنها پردێکی سیوەیل مایەوە
ئەویش بەخێرێ دێتە کایەوە

مـــسكێن زاڵـمی لێ تەكـــايەوە
بەفـری سـەر (گـمـۆ) وا تـوايەوە(١)
هەژار لە بێگار وا حـــەســـــايەوە
(ئەدهەم) لەم دەشـتــە لەبەر هەتاوە
ئەچەوسـێـتــەوە هێــزی نەمــاوە
قــەی ناكــا با ئەو بـســووتێ خــاوە
بەڵام خــزمــەتی هەر لە پێش چاوە
بـا ئــەو وێـران بـێ وەتــەن ئـاوابـێ
فــيكری هەمــوومـان وا چاكــە وابێ

....

* زێوەر ئەم شیعرەی بەناوی (ئەدهەم ئەفەندی)یەوە لە ژینی ژمارە٦٠٩ بڵاوكردۆتەوە. ئەدهەم ئەفەندی مامی فایەق هۆشیار و ئەحمەد زرنگە بووە، ئەو كاتە سەرپەرشتی دروستكردنی پردی تەگەرانی كردووە.
(١) گمۆ: چیایەكی بەرزە كەوتۆتە ناوچەی شارباژێڕ لە پارێزگای سلێمانی.

نامەوێ...*

نامـەوێ گـۆشـتی لات و بزنی گـەڕ
منەتی شـێخ جـەمـیل بەكـێری كـەر
خـواردنی ئێـمـە تا كـەوی جەبەلە
سەد كەڕەت گووی خلە بەگۆشتی بلە
مـیر عـەلی دەستی وا بەكـەو فـێـرە
تا پشـیلەیش لە گـۆشتی كەو تێرە

....

* ئەم شیعرە بەعینوانی «شەش باڵی»یەوە لە لاپەڕە ٢٤٦ی كەشكۆڵی (أ) هەیە و لە سەرەتایەوە نووسراوە «ساڵی ١٩٤٠ی ز. كە مامۆستا زێوەر لە بەرزنجە مامۆستا بووە فەرموویەتی.